

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Transsexualita v resocializačním kontextu

Bc. Veronika Lelková

Diplomová práce

2020

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2018/2019

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE (projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Veronika Lelková**
Osobní číslo: **H18413**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Resocializační pedagogika**
Téma práce: **Transsexualita v resocializačním kontextu**
Zadávající katedra: **Katedra věd o výchově**

Zásady pro vypracování

Studentka se ve své diplomové práci zaměří na problematiku transsexuality. V práci se bude věnovat základním informacím o poruše pohlavní identity, její etiologii, etapám procesu přeměny pohlaví a léčbě. Práce bude zahrnovat lékařské, právní a psychologické aspekty. Studentka bude analyzovat data získaná od transsexuálních osob, kteří již změnu pohlaví podstoupily nebo k tomu směřují. K získání dat použije kvalitativní výzkum za pomoci polostrukturovaných rozhovorů. Výzkum bude prováděn metodou případové studie. Cílem bude zjistit, co celý proces přeměny pohlaví obnáší, a jak probíhá resocializace cílové skupiny.

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

FAFEJTA, Martin. Úvod do sociologie pohlaví a sexuality. Věrovany: Jan Piszkiwicz, 2004. ISBN 80-86768-06-6.
FIFKOVÁ, Hana. Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1696-1.
HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.
HINES, Sally. TransForming gender: transgender practices of identity, intimacy and care. Bristol, U.K.: Policy Press, 2007. ISBN 978-1861349163.
OAKLEY, Ann. Pohlaví, gender a společnost. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-403-6.

Vedoucí diplomové práce: **Ing. Jaroslav Myslivec, Ph.D.**
Katedra věd o výchově

Datum zadání diplomové práce: **31. března 2019**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2020**

L.S.

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

Ing. Jaroslav Myslivec, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 29. listopadu 2019

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne

Bc. Veronika Lelková

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat Ing. Jaroslavu Myslivci Ph.D. a Mgr. Lucii Hájkové za odbornou pomoc a cenné rady. Dále bych chtěla poděkovat všem informantům za jejich vstřícnost a poskytnuté informace. Velké poděkování patří také rodině a přátelům, kteří mě podporovali po celou dobu mého studia.

ANOTACE

Studentka se ve své diplomové práci zaměří na problematiku transsexuality. V práci se bude věnovat základním informacím o poruše pohlavní identity, její etiologii, etapám procesu přeměny pohlaví a léčbě. Práce bude zahrnovat lékařské, právní a psychologické aspekty. Studentka bude analyzovat data získaná od transsexuálních osob, kteří již změnu pohlaví podstoupily nebo k tomu směřují. K získání dat použije kvalitativní výzkum za pomoci polostrukturovaných rozhovorů. Výzkum bude prováděn metodou případové studie. Cílem bude zjistit, co celý proces přeměny pohlaví obnáší, a jak probíhá resocializace cílové skupiny.

KLÍČOVÁ SLOVA

transsexualita, tranzice, pohlaví, pohlavní identita

TITLE

Transsexuality in resocialization context

ANNOTATION

In her diploma thesis, the student will focus on the issue of transsexuality. The work will deal with the basic information about sexual identity disorder, its aetiology, stages of the process of sexual transformation and treatment. The work will include medical, legal and psychological aspects. The student will analyze the data obtained from transsexual persons who have already undergone or are going to change their sex. Qualitative research using semi-structured interviews will be applied to obtain data. The research will be carried out using the case study method. The goal will be to find out what the whole process of gender transformation entails and how the target group is re-socialized.

KEYWORDS

transsexuality, transition, sex, sexual identity

Obsah

ÚVOD	9
1 METODOLOGIE	10
1.1 Použité metody výzkumu.....	10
1.2 Průběh výzkumu.....	10
1.3 Výzkumné otázky a cíl výzkumu.....	11
1.4 Základní údaje o informantech.....	12
2 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	16
2.1 Pohlaví.....	16
2.1.1 Pohlavní identita.....	16
2.1.2 Pohlavní role.....	17
2.2 Gender	20
2.2.1 Transgender	21
2.3 Sexualita.....	22
2.3.1 Intersexualita	22
2.4 Transvestitismus.....	23
2.4.1 Fetišistický transvestitismus.....	23
2.4.2 Transvestitismus dvojí role	23
2.5 LGBT+	24
2.6 Coming out.....	25
3 TRANSSEXUALITA	30
3.1 Historie pojmu.....	31
3.2 Etiologie transsexuality	33
3.3 FtM a MtF	35
3.4 Etapy procesu tranzice	36
3.4.1 Diagnostika.....	36
3.4.2 Rozhodovací proces	37

3.4.3	Real Life Test a Real Life Experience	37
3.4.4	Hormonální terapie.....	38
3.4.5	Operativní zákroky	38
3.4.6	Pooperační období.....	38
3.5	Situace transsexuality v České republice	45
4	RESOCIALIZACE.....	46
4.1	Diskriminace	52
5	PRÁVNÍ ASPEKTY TRANSSEXUALITY.....	56
5.1	Právní změny v osobních dokladech a dokumentech	57
5.2	Změna pohlaví z lékařského hlediska	58
	ZÁVĚR.....	64
	POUŽITÁ LITERATURA.....	65

ÚVOD

Transsexualita je dle mého názoru problematika, o které má společnost na základě malého množství informací bezdůvodné předsudky. Lidé považují transsexualitu za něco abnormálního a nelidského, přitom je klasifikována jako vrozená nemoc pohlavní identity. Téma *transsexualita v resocializačním kontextu* jsem si vybrala hlavně proto, jelikož se jedná o reálné životní příběhy, které vypovídají o dlouhé a někdy náročné cestě za pravým tělem a skutečném životě. V interpretovaných příbězích lze nalézt lidskost, odvahu, odhodlanost, ale také strach a zklamání.

Na začátku diplomové práce je uvedena metodologie. Zde jsou popsány použité metody výzkumu, průběh, cíl výzkumu a výzkumné otázky a jsou zde uvedeny krátké medailonky o informantech. Druhá kapitola je věnována základním pojmům, které s transsexualitou souvisí. Jedná se o pohlaví, gender, sexualitu, transvestitismus, LGBT+ komunitu a coming out. Třetí kapitola se zabývá samotnou transsexualitou. Podkapitoly jsou především zaměřovány historii, etiologii a etapám tranzice. V další kapitole se věnuji resocializaci transsexuálních jedinců a diskriminaci. V poslední kapitole jsou popsány právní aspekty transsexuality v České republice. Závěrem práce je shrnutí této problematiky. Práce není rozdělena na teoretickou a praktickou část, ale teorie je průběžně doplňována nasbíranými daty.

Cílem práce bylo zjistit, co celý proces tranzice obnáší, a jak probíhá resocializace transsexuálních osob. K získání dat byly použity polostrukturované rozhovory.

1 METODOLOGIE

1.1 Použité metody výzkumu

Pro vypracování diplomové práce jsem zvolila kvalitativní výzkum. Jedná se o postup, který se pokouší najít porozumění daného sociálního problému a následně vytvořit komplexní obraz. Z toho plyne, že sběr a následná analýza dat jsou většinou časově náročné (Reichel, 2009, s. 40-41). Charakteristickým rysem kvalitativního přístupu je, že si výzkumník nejprve stanoví výzkumné otázky, následně se vydá do terénu a získává údaje o daném případě (Gavora, 2009, s. 63).

Výzkum byl prováděn pomocí případové studie. Jedná se o detailní studium několika málo případů, kde se sbírá velké množství dat od menšího počtu jedinců. Hlavním cílem je zachytit složitost případu, popis vztahů v jejich celistvosti. Principem případové studie je to, že po důkladném prozkoumání jednoho případu se lépe porozumí obdobným případům (Hendl, 2012, s. 101-102).

Použitou metodou pro získání dat byl polostrukturovaný rozhovor, který se vyznačuje tím, že si výzkumník připraví soubor otázek určených pro informanty, přičemž během rozhovoru nemusí být dodrženo pořadí, ale měly by být zodpovězeny všechny. Výzkumník si může pomoci i doplňujícími dotazy (Reichel, 2009, s. 111). Připravených otázek bylo dohromady třináct. Rozhovory probíhaly s transsexuály, kteří jsou již po tranzici, ale i s těmi, u kterých tranzice stále probíhá.

1.2 Průběh výzkumu

Již delší dobu mě problematika transsexuality zajímala a věděla jsem, že se tomuto tématu budu v diplomové práci věnovat. K volbě informantů jsem použila záměrný výběr. Provádí se na základě relevantních znaků, které jsou důležité pro daný výzkum. Výzkumník se opírá o své vědomosti, úsudek a zkušenosti. Jedná se skutečně o vyhledávání těch osob, které se vyznačují určitým znakem (Gavora, 2009, s. 61). K výběru informantů jsem využila své kontakty, dále mi posloužily různé televizní a internetové pořady, články a následně aplikace Instagram¹. Mnou vybraní informanti byli osloveni pomocí aplikace Instagram a Messenger². Na dva ze svých informantů jsem obdržela telefonní číslo a po prvním oslovení probíhala komunikace přes email. Díky jednomu informantovi se mi naskytla možnost

¹ Sociální síť ve formě volně dostupné aplikace pro různé mobilní operační systémy. Aplikace umožňuje sdílení fotografií, videí a chatování s přáteli.

² Aplikace pro bezplatné zaslání zpráv.

položít pár otázek jeho sexuoložce pomocí emailu. Této příležitosti jsem využila a díky tomu jsem získala další data pro výzkum.

Data pro výzkum byla získávána na konci roku 2019 a na začátku roku 2020 pomocí polostrukturovaných rozhovorů. Na základě domluvy s informanty není v diplomové práci použito dopisování, které probíhalo před i po rozhovorech. Někteří informanti chtěli zaslat otázky dopředu, tomu jsem jim bez problému vyhověla. Osobní rozhovory a rozhovor přes Skype³ byly se souhlasem nahrávány na mobilní telefon, a k tomu jsem si psala poznámky na papír. V jednom případě byly odpovědi na zasláné otázky nahrávány a zaslány zpět na email z důvodu velké vzdálenosti a pracovního vytížení ze strany informanta.

Informanti byli seznámeni s výzkumem dopředu a souhlasili s poskytnutím a zveřejněním potřebných dat. Informanti měli také možnost svou účast kdykoliv ukončit nebo na některé otázky neodpovídat. Všechna nasbíraná data jsou anonymní, s výjimkou třech případů, kdy anonymizaci nepožadují (2 trans osoby a sexuoložka). K pojmenování informantů, kteří si přejí být v anonymitě, jsou použita falešná jména odpovídající pohlaví.

1.3 Výzkumné otázky a cíl výzkumu

Téma diplomové práce je již dané. Dále si je třeba určit i výzkumné otázky, na které výzkumník hledá odpověď. Důležitými faktory při volbě výzkumných otázek jsou relevantnost a smysluplnost, počet otázek není rozhodující (Reichel, 2009, s. 58). Cílem práce je zjistit, co celý proces tranzice obnáší a jak probíhá resocializace cílové skupiny. Zvolila jsem hlavní výzkumnou otázku, která zní: „*Jak probíhalo Vaše začlenění do společnosti po tranzici? Co Vám nejvíce pomohlo a co bylo nejhůřší?*“. Hlavní výzkumná otázka je doplněna o další dílčí otázky, které považuji za důležité. Jsou to tyto:

- 1) „*Kdy poprvé jste si začal/a uvědomovat nesoulad se svým pohlavím?*“
- 2) „*Jak probíhal Váš coming out?*“
- 3) „*Změnily se po coming outu Vaše rodinné, přátelské, partnerské, pracovní nebo školní vztahy?*“
- 4) „*Co vše obnáší tranzice?*“
- 5) „*Jaké největší rozdíly na sobě spatřujete po tranzici?*“
- 6) „*Jaké byly reakce okolí na Vaši tranzici? Reakce rodiny, přátel, partnera/ky, kolegů a spolužáků či učitelů.*“
- 7) „*Litujete nějaké věci v průběhu tranzice?*“

³ Program, který umožňuje provozovat internetovou telefonii a videohovory.

1.4 Základní údaje o informantech

Pro svůj výzkum jsem získala celkem 7 informantů. Jedná se o 5 transsexuálů (3 MtF⁴ a 2 FtM⁵), o 1 nebinární osobu⁶ a o 1 sexuoložku. Všichni byli velice vstřícní a ochotní sdělit mi informace na tak osobní téma. Za to jim patří mé velké díky. První z připravených otázek k rozhovorům dávala prostor pro krátké představení. Nejdříve jsme si ujasnili, zda mám danou osobu anonymizovat, nebo naopak nemusím. Dále následoval krátký medailonek. V této kapitole je také popsán průběh seznámení mezi mnou a informantem, a jak probíhal náš rozhovor.

První rozhovor proběhl s nebinární osobou jménem Matyáš. Základní informace o Matyášovi:

- Věk: 20 let
- Student/Zaměstnanec a oblast: Student vysoké školy
- Pocházím z města/vesnice: Z města
- Jsem jedináček/mám sourozence: Starší sestra

Nebinaritu chápeme jako bezpohlavnost. Člověk se někdy cítí být mužem, někdy zase ženou. U Matyáše je to tak, že se necítí být ženou ani mužem, ale v naší společnosti se označuje jako transsexuální muž. Matyáše jsem oslovila nejdříve pomocí studijní emailové adresy, kterou jsem získala od profesorky z jeho školy. Paní profesorka věděla, že budu psát diplomovou práci o transsexualitě a o Matyášovi věděla jen to, že byl dříve oslovován dívčím jménem a jeho image se změnila. Dostala jsem kladnou odpověď a naše dopisování už probíhalo pomocí Messengeru. Po pár dnech domlouvání jsme se sešli v kavárně, kterou vybral Matyáš. Jednalo se o prostředí, ve kterém se cítí příjemně. Po krátkém povídání jsme přešli k zodpovídání otázek a po souhlasu jsem začala rozhovor nahrávat. Matyáš mě v dobrém slova smyslu zahltil tolika informacemi, co se týká oblasti genderu, LGBT+ komunity a podobně. Jak jsem již řekla, Matyáš není jen trans osoba, ale je nebinární. Prošel si změnou pohlaví, ale trochu jiným způsobem. Matyáše uvádím v diplomové práci z toho důvodu, že mi velice pomohl v pochopení celé problematiky LGBT+ a vysvětlil mi nespočet důležitých pojmů, ke kterým on sám má velice blízko a týkají se ho. Na některé otázky Matyáš neodpovídal. Na přání informanta je jeho jméno v anonymitě.

⁴ Male to female – z muže na ženu.

⁵ Female to male – z ženy na muže.

⁶ Bezpohlavnost - člověk se cítí jako muž a někdy jako žena.

Druhý rozhovor proběhl s MtF osobou jménem Ladislava. Základní informace o Ladislavě:

- Věk: 43 let
- Student/Zaměstnanec a oblast: Zaměstnaná v divadle
- Pocházím z města/vesnice: Z města
- Jsem jedináček/mám sourozence: Jedináček

K Ladislavě jsem se dostala pro mě zajímavou cestou. Oslovila jsem známou herečku pomocí Instagramu, která ztvárnila transsexuální osobu v televizním seriálu. Po představení jsem jí vysvětlila můj cíl oslovení. Zajímalo mě, jestli svou roli v seriálu konzultovala s nějakou trans osobou a pokud ano, požádala jsem o kontakt na danou osobu. Ještě ten den mi poskytla telefonní číslo na svou kamarádku Ladislavu. S Ladislavou jsme si krátce dopisovaly pomocí textových zpráv a komunikace dále pokračovala skrze emaily. Z důvodu pracovní vytíženosti jsme se dohodly, že zašlu otázky na email a Ladislava mi bude nahrávat odpovědi pomocí zvukových zpráv. Ladislava si přála být v anonymitě.

Další rozhovor proběhl s MtF osobou jménem Peťa Nitka. Základní informace o Petě:

- Jméno: Peťa Nitka
- Věk: 25 let
- Student/Zaměstnanec a oblast: Zaměstnaná v oblasti modelingu
- Pocházím z města/vesnice: Z Ostravy
- Jsem jedináček/mám sourozence: nevlastní sestra ve věku 12 let

Peťa nevyžaduje anonymitu z toho důvodu, že je mediálně velice známá, a tak je zvyklá poskytovat o sobě informace a své soukromí nemá již tak chráněné. Peťa se žíví jako modelka a už jako kluk se stala androgynním modelem, tedy předváděla mužské i ženské oblečení. O její tranzici média věděla a pod jejím jménem můžeme nalézt mnoho článků na téma transsexualita. Peťu jsem poprvé viděla v Show Jana Krause v roce 2018 a později jsem ji vyhledala na Instagramu, kde jsem ji kontaktovala. Její reakce byla okamžitě pozitivní. Nabídla mi tykání a konverzace skrze psaní byla velice uvolněná a příjemná. Osobní schůzka nám bohužel nevyšla, jelikož ji pracovní povinnosti zavedly do zahraničí. Náš rozhovor proběhl pomocí Skypu.

Čtvrtý rozhovor proběhl v kavárně s FtM osobou jménem Pavel. Základní informace o Pavlovi:

- Věk: 20 let
- Student/Zaměstnanec a oblast: Zaměstnaný jako kadeřník
- Pocházím z města/vesnice: Z vesnice
- Jsem jedináček/mám sourozence: sestra ve věku 12 let

Na Pavla jsem narazila pomocí internetové článku, který se zabýval problematikou transsexuality ve škole. Pavel byl ve článku anonymizovaný, ale bylo uvedené město, ve kterém se škola nachází. Díky mojí kamarádce, která Pavla znala přes sociální síť a studovala ve stejném městě, jsem získala kontakt na Facebook a Instagram. Oslovila jsem ho pomocí Messengeru a dostala pozitivní odpověď. Nejdříve byl opatrný a zajímala ho cesta, jak jsem se k němu dostala. Nabídla jsem mu zaslání otázek, aby to situaci pomohlo uvolnit, a poznal, že nic záluďného ho nečeká. Po pár vyměněných větách se Pavel uvolnil a konverzace byla velice přátelská. Pavel se chtěl sejít osobně a pro rozhovor vybral kavárnu, kterou má nejraději. Sezení bylo příjemné a Pavel o své situaci mluvil velice otevřeně.

Předposlední rozhovor proběhl s Antonii. Základní informace o Antonii:

- Věk: 41 let
- Student/Zaměstnanec a oblast: Zaměstnaná v oblasti financí
- Pocházím z města/vesnice: Z města
- Jsem jedináček/mám sourozence: Starší sestra

Na Antonii jsem obdržela telefonní číslo od známé, která ji dříve znala jako muže. Na textovou zprávu jsem dostala pozitivní odpověď a stejně jako Pavel nejdříve chtěla vědět, jak jsem získala její telefonní číslo. Naše konverzace probíhala i skrz emaily. Antonie souhlasila s osobní schůzkou. Čekala jsem ve vybraném občerstvení a Antonie přišla se svou přítelkyní. Představily se a přisedly si ke mně. Musím přiznat, že jsem byla zaskočená, že u našeho rozhovoru bude přítomna další osoba, o které jsem nic nevěděla. Po krátkém povídání jsem začala rozhovor natáčet a klást připravené otázky. Dle mého názoru by bylo lepší, kdyby Antonie přišla sama. Před každou odpovědí se podívala na svou přítelkyni, jako kdyby čekala, že bude odpovídat za ní. Někdy ji odpověď poradila. Antonie na mě působila mile, ale bohužel byla uzavřená a na rozdíl od předchozích informantů nebyla tak sdílná.

Poslední rozhovor proběhl s Edwardem v Brně. Základní informace o Edwardovi:

- Jméno: Edward Max Gomola
- Věk: 22 let
- Student/Zaměstnanec a oblast: Zaměstnaný jako tiskař
- Pocházím z města/vesnice: Z města
- Jsem jedináček/mám sourozence: 9 sourozenců

O Edwardovi jsem se dočetla na internetu, když jsem si pročítala různé články o transsexualitě. Edward nebyl anonymizovaný a jeho profil na Facebooku nebylo těžké najít. Oslovila jsem ho s žádostí o poskytnutí rozhovoru a Edward souhlasil. Nejdříve se zajímal, jak jsem se o něm dozvěděla a jaký je cíl práce. Edward ze začátku působil obezřetně, to je pochopitelné. Před osobní schůzkou navrhl telefonní hovor, abychom se lépe poznali. Rozhovor trval něco málo přes hodinu a byl velice přátelský a uvolněný. Hned jsem si byla jistá, že Edward bude pro mou práci přínosem. Nebyl vůbec uzavřený, naopak byl velice otevřený a sdílný. Osobní setkání proběhlo v kavárně v Brně. Edward nestojí o anonymitu.

Právě díky Edwardovi jsem získala kontakt na jeho sexuoložku MUDr. Petru Sejbalovou. Její pracoviště se nachází ve Fakultní nemocnici Brno, na sexuologickém oddělení. Pro klienty zajišťují komplexní ambulantní péči. Jedná se o osoby se sexuálními dysfunkcemi, sexuální delikventy, osoby trpící poruchou sexuální preference či identity a oběti sexuálních deliktů (FN Brno). Paní doktorka mi odpověděla na email a souhlasila se zasláním otázek, na které jsem chtěla znát odpověď.

2 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

Diplomová práce se zabývá fenoménem transsexualita. Pro pochopení je důležité definovat několik pojmů, které s transsexualitou úzce souvisí. V následujících kapitolách se budu věnovat zejména pohlaví, genderu, sexualitě, transvestitismu, LGBT+ komunitě a coming outu, přičemž budou tyto kapitoly rozšířeny o další podkapitoly a o výpovědi informantů.

2.1 Pohlaví

Z biologického hlediska je lidské pohlaví určeno pomocí genů, které rozhodují ve fázi embryonálního vývoje o formování pohlavních žláz. Tyto geny se nacházejí na chromozomech X a Y, které jsou pohlaví samčího, a na chromozomech XX, tedy pohlaví samičí. Pohlavní žlázy produkují hormony, které se podílejí na utváření vnitřních i zevních pohlavních orgánů. Podle vzhledu zevního genitálu se zpravidla určuje pohlaví novorozence, tedy pohlaví úředně přidělené. Vzácně se mohou objevit jedinci, kteří mají žlázy obou pohlaví, u nich se jedná o hermafroditismus.

Ve druhém trimestru nitroděložního života plodu se vytvářejí základy pohlavní identity v části mozku. Psychické pohlaví pak vyjadřuje skutečnost, zda se jedinec cítí být mužem, či ženou (Procházka a Weiss, 2002, s. 13).

2.1.1 Pohlavní identita

Jdete po ulici a najednou vás míjí žena, která má dlouhé lesklé vlasy a na sobě krásné šaty, jež jí zvýrazňují ženské křivky, a pak po jejím boku vidíte urostlého, elegantně ustrojeného muže se strništěm na obličejí. Co když ale žena ustrojená v šatech není žena, ale je to muž? Co když muž má strniště na tváři namalované a zvolené oblečení jen zakrývá ženské křivky, které schovává? Proto existuje pojem *pohlavní identita*. „*Pohlavní identita vyjadřuje subjektivně vnímaný pocit sounáležitosti či naopak rozporu s vlastním tělem, s jeho primárními i sekundárními pohlavními znaky, i se sociální rolí přisuzovanou danému pohlaví*“ (Procházka a Weiss, 2002, s. 13).

Pohlavní (sexuální) dimorfismus, rozdělení lidstva na muže a ženy, je společenského, a ne biologického původu. Sexuální příslušnost by neměla být určována pouze podle primárních a sekundárních pohlavních orgánů a z toho důvodu bylo přijato 9 (někdy i 13) různých faktorů, které určují pohlavní status.

1. Struktura vnějších pohlavních orgánů, kterou lidé považují za jedinou určující věc pro pohlavní příslušnost jedince. Tento názor je důležitý, protože představuje nesprávný, hromadně uznávaný názor, který je potřeba vyvrátit.
2. Struktura vnitřních pohlavních orgánů, kterou medicína používala jako faktor pro rozhodování o pohlavní příslušnosti.
3. Struktura chromozomového vzorce člověka, která podmiňuje jeho genetiku.
4. Účinek endokrinních (vnitřních) žláz, který určuje jeho hormonální pohlavní příslušnost.
5. Výchova jako chlapce nebo jako dívky, která proběhla v prvních třech letech a na celý život ovlivnila jeho psychickou pohlavní roli.
6. Pubertální pohlavní zkušenost jedince, která formuje jeho popubertální pohlavní identitu.
7. Jeho třídně specifické pohlavní zkušenosti, které určují jeho sociální pohlavní roli.
8. Dosud neobjasněné faktory, které ovlivňují jeho volbu sexuálního partnera.
9. Další neobjasněné faktory, které ovlivňují jeho sexuální identitu.

Podle bodu 5 můžeme říct, že výchova jedince do tří let je první fází ovlivňování pohlavní příslušnosti. Druhá fáze, kdy je člověk ovlivňován v pocitu pohlavní příslušnosti, je puberta. V této době se dosud může geneticky i hormonálně mužský jedinec přeformovat na psychicky ženskou bytost a ženský jedinec to samé (Borneman, 1994, s. 431-433). Stejně tak i Procházka a Weiss (2002, s. 14) tvrdí, že pohlavní identita se utváří nejdéle do 3 let a v období puberty se nejvíce mění zájmy pod vlivem rozvoje sexuálních citů a experimentování. Celou dobu jde o to, kým se člověk cítí být.

2.1.2 Pohlavní role

Role, kterou na sebe bereme celý život, je role pohlavní. Pohlavní role je vnějším projevem pohlavní identity. Na jejím utváření se podílejí kulturní a společenské vlivy, ale hlavně vliv rodičů. Právě oni jsou pro dítě hlavními identifikačními figurami, důležitými pro rozvoj adekvátních vzorců chování i postojů k druhému pohlaví. Ve školním věku se hledí také na vrstevnické skupiny a jiné kulturně-společenské vlivy, což mohou být média, která se také podílejí na utváření pohlavní role (Spilková, 2010, s. 102). Právě chování od blízkého okolí buď přispívá k potvrzování pohlavní identity, nebo naopak může prohlubovat pochybnosti v této oblasti (Procházka a Weiss, 2002, s. 14). Pohlavní role se projevují i ve stereotypech týkajících se mužských a ženských rolí. Od chlapců se čeká, že budou

nezávislí a úspěšní ve sportu, a u dívek se očekává umělecký talent, krása a touha po manželství a mateřství. To vše doplňuje výběr například hraček či knížek již v útlém věku (Spilková, 2010, s. 102).

Biologické pohlaví pro určení sociální role spočívá v tom, že pohlaví představuje jasné dělítko, na kterém jsou založeny všechny ostatní odlišnosti. Obrovskou roli v této dělící čáře ovšem hraje kultura. V mnohých kulturách se vytvořily role ženy a muže naprosto odlišně. Děje se tedy to, že naše kultura považuje některé pohlavní role za přirozené a v jiných zemích je to právě naopak (Oakley, 2000, s. 121).

Jako první z připravených otázek byl položen informantům dotaz „*Kdy poprvé jste si začal/a uvědomovat nesoulad se svým pohlavím?*“

Matyáš: „*Myslím, že nějak v šestnácti, spíš v sedmnácti. Stačila k tomu jednoduchá otázka během Prague Pridu, kdy se mě kamarádka mojí tehdejší přítelkyně zeptala, jak já to mám. Od té doby jsem o tom začal přemýšlet. Začal jsem používat jméno Alex.“* Proč sis vybral tohle jméno? „*Řekl jsem si, že je tam nějaký nesoulad, položil jsem se do toho tématu, do té komunity a vyhovovala mi v té době nálepka nebinární.“* Takže to jméno odpovídá tomu, že můžu být holka i kluk. „*Přesně tak. Nějak o loňských prázdninách se to začalo lámat, hlavně tím, že jsem měl nastoupit na vejšku, nová komunita a všechno. Mě začalo unavovat, jak pro lidi bylo jen ta Alex, ale pro mě to znamená ten i ta Alex, nebyla tam ta neutralita, kterou já chci. Začal jsem používat oslovení trans kluk, ačkoliv k tomu volně připojuji nebinární trans kluk a začal jsem používat jméno Matyáš. Vysvětluji to tak, že já se cítím nebinárně, ale v české komunitě si člověk musí vybrat rody, tak je pro mě příjemnější být „ten“.* V nesouladu, jak já vypadám a jak zní můj hlas, plus moje občanka a podobně, to vytváří tu neutralitu.“ A jak tě doma oslovují rodiče? „*Původním jménem. Mamka občas použije mužská zájmena, ale jméno vůbec.“*

Ladislava: „*U mě to bylo takové zdlouhavější. Já jsem si od dětství, už od mateřské školy uvědomovala, že se mi líbí kluci. Jako malé dítě jsem to neřešila. Když přišla puberta, tak jsem si začala uvědomovat, že se mi stále líbí kluci a že to je zvláštní. Kamarádkám se líbí kluci, tak neměly by se mi správně líbit holky? Sama jsem si v šestnácti letech v Brně zašla na sexuologii, tam jsem se svěřila lékařce se svými pocity. Ta mi během jedné schůzky řekla, že jsem gay, že to vysvětlí mým rodičům, a to nějak půjde. Rodičům se to vysvětlilo a já jsem vlastně od těch šestnácti let začala žít s vědomím, že jsem gay. Nějak jsem se s tím sžívala a to okolí taky. Bylo to do doby, než jsem viděla v televizi francouzský dokument o změně pohlaví, kde se kluk postupně stával holkou a ten jsem viděla v sedmnácti letech. V tu chvíli jsem věděla, že tohle je můj život. Tohle je moje životní otázka. Nejsem gay, ale jsem*

transsexuál. Netrvalo to tak dlouho, co jsem se vyoutovala⁷ jako gay, a věděla jsem, že se s tím všichni srovnávají, tak jsem si nedokázala představit, že bych okolí řekla, že je to všechno jinak. Tohle zjištění, že jsem transsexuální, v sobě tutlala, tajila další roky mého života. Ale v sedmnácti letech přes ten dokument jsem si to uvědomila.“

Peťa: „Tuhle otázku jsem dostala už mockrát a já vždycky odpovídám, že jsem si to uvědomila hned od prvního dne, kdy jsem si sama sebe uvědomila. Nerozuměla jsem, proč musím nosit takové oblečení a proč mě tatka stríhá na krátko, když jsem holka. Zase musím říct, že u hodně lidí to je tak, že si to uvědomí později, čemu už moc nerozumím. Já jsem si to uvědomila hned.“

Pavel: „Přelom třinácti, čtrnácti let. V tý pubertě, kdy se vlastně ten člověk poznává, poznává to opačný a stejný pohlaví.“

Antonie: „Co si pamatuji, věděla jsem, že jsem jiná, a postupem doby jsem si začala uvědomovat, jak věci jsou. Bylo to nějak před pubertou, asi dvanáct mi bylo.“ Zazněla otázka, kolik mi je let, řekla jsem, že dvacet čtyři, a Antonie pokračovala... „Takže vám se těžko osvětlí, že v té době, kdy jsem byla já malá, tak nebyly informace, nebyl internet, nebylo nic. Až teprve potom jste si mohla ujasnit, co vlastně je a co není.“

Edward: „Vlastně ve školce, protože tam jsem šel poprvé mezi jiné lidi než moje rodina. Tam to bylo takové strašně zajímavé. Tam společnost odděluje holky a kluky. Mně to vadilo odjakživa. I mamka to říkala, když jsme vzpomínali. Hrozně tě škatulkujou. Holka, tak si hraje s papenkama, kluk si hraje s vojáčky a já byl hrozný opak. Jo jasně, někdo ti řekne, že je to normální, ale já jsem to vnímal jinak, já jsem si s těma holkama nerozuměl. Já jsem si s nima nedokázal povídat. S klukama jsem si rozuměl každý slovo, dokázal jsem si vyložit, co po mně chtějí nebo tak. To mám problém i teď, že holkám nerozumím (smích).“

Všichni informanti začali pociťovat nesoulad se svým pohlavím do své plnoletosti. Těm, co si to uvědomovali již v raném věku, k uvědomění nesouladu dopomohlo právě společenské škatulkování. Spadají sem hračky, skupinky ve školkách, oblečení, účesy a vlastně celková image jedince. S těmito faktory cítili rozpor. Jako druhou fázi uvědomění nesouladu u informantů můžeme uvést období puberty.

⁷ Vyoutovat se – používané sloveso pro coming out (viz. kapitola 2.6 Coming out).

2.2 Gender

Pohlaví se určuje jako biologický termín, oproti tomu se gender určuje jako pojem psychologicko-kulturní. Člověk, který patří k ženskému pohlaví, bude automaticky patřit k odpovídajícímu ženskému genderu a naopak. Skutečnost je ovšem jiná. Gender je většinou definován sociální situací, je tedy viditelný jako souhrn vlastností včetně chování, způsobu řeči, oblečení a tak dále. Gender je oproti pohlaví neustále vidět (Oakley, 2000, s. 121-123).

Na genderu je podstatné, že je ho možné měnit. Můžeme ho chápat jako sociální konstrukt, který můžeme různě měnit, není pevný nebo závazný, je pouze na základě sociálních norem. Kolik ale genderových kategorií existuje? V naší společnosti se děti od narození vychovávají pouze v jednom genderu ze dvou, mužském, nebo ženském. Neodlišujeme mezi pohlavím a genderem a normální jedinec je jen heterosexuální. Je nepředstavitelné dítě socializovat do jiných genderů, než je heterosexuální muž a heterosexuální žena. Dítěti gender přidělíme ještě před jeho narozením, jakmile víme jeho pohlaví. Bude to holčička, tak dětský pokojíček vymalujeme na růžovou barvu. Každý se rodí do předem dané sociální reality a zaujímá již připravené místo. Buď máme genderovou roli muže, anebo ženy, nikdo se už nebude ptát, zda jsme s tím spokojeni. V naší společnosti se v každodenních sociálních situacích gender od pohlaví neodlišuje (Fafejta, 2004, s. 30-32).

Když se zamyslíme, tak v reálném životě neodlišujeme lidi od sebe podle pohlaví, ale právě podle genderu. Je to dáno již od dětství. V dětských knížkách, v televizi nebo i v okolí jsou lidé rozlišováni podle oblečení, délky vlasů, povolání a podobně. Už dítě dokáže odlišit paní od pána, i když je nevidí nahé. Tvrdíme, že gender je odvozen od pohlaví, ale je to naopak. Pro dítě je gender primární a od něj odvozuje pohlaví. Jde to ruku v ruce. Biologické pohlaví je sice něčím, z čeho sociální konstrukce genderu vychází, ale zároveň gender musí neustále stvrzovat pohlaví. Jsem-li mužského pohlaví a jednám podle norem ženského genderu, tak mé mužské pohlaví nemusí být vůbec rozeznáno. Jako příklad nám může sloužit film *Někdo to rád horké* (Fafejta, 2004, s. 34-35).

Jako nadšenec do zmíněného filmu mohu potvrdit, že je to naprosto ideální a trefný příklad. Dva muzikanti, Joe a Jarry, utíkají před gangem, který je hledá po všech mužských kapelách. Proto dostanou nápad převléknout se za ženy a odjet s dámskou kapelou daleko na Floridu. Rázem se z nich stává Josefina a Dafne. Dokonalé líčení, paruka, halenka a sukně, podpatky, kabelka a šperky. Nikdo by nepoznal, že se jedná o muže. Nejen podle vzhledu, ale i podle chování. To vše podporovalo typické ženské genderové znaky.

2.2.1 Transgender

Gender, který byl na základě pohlaví přisouzen, lidé odmítají, někteří lidé odmítají také pohlaví, se kterým se narodili (Fafejta, 2004, s. 49). Mužství a ženství, to jsou obecně přijímané kategorie pohlaví. Existují také formy jakési transformace. Ty můžou být chápány jako projev nedostatečné sounáležitosti ani k jedné z plnohodnotných kategorií. Vznikají tak rozdílné a kulturně specifické koncepce, které se označují jako transgender (Weiss, 2008, s. 681).

Mezi transgender můžeme řadit následující skupiny se stručnou charakteristikou:

- Cross-dresseři – ti, kteří se oblékají jako opačný gender
- Transsexuálové – ti, co se cítí být opačným pohlavím
- Drag-queens a drag-kings – lidé, kteří okatě prezentují opačný gender
- Bigenderi – ti, kteří žijí v opačném genderu nebo zároveň žijí v obou genderech, aniž by volili operaci na změnu pohlaví
- Maskulinní ženy a femininní muži, kteří se tuto skutečnost nesnaží zakrývat
- Lidé různě si upravující tělo tak, aby neslo znaky obou genderů, například kulturistky
- Gender-blendeři – ti, kteří míchají genderové znaky obou pohlaví, takže nepůsobí ani mužsky, ani žensky
- Androgynové – jedinci, kteří působí mužsky i žensky zároveň

Kategorie transgenderu se neustále proměňují. Dříve muž s náušnicí spadl do této skupiny, ale dnes nám to už přijde normální. Uvedené kategorie tudíž nelze považovat za konečné a za striktně odlišitelné (Fafejta, 2004, s. 49).

Poprvé pojem transgender použila transaktivistka Virginia Priceová v roce 1987-88. Potřebovala nějaký termín, který by platil pro lidi, kteří stejně jako ona překročí hranice mužnosti nebo ženskosti. Pro lidi, jejichž celý život se odvíjí v opačné roli a nezměnili přitom pohlaví (Feinberg, 2000, s. 7). S pojmem transgender také pracoval americký sociolog John Money, který studoval intersexuály a potřeboval odlišit pojem pohlaví ve smyslu biologickém od pohlaví ve smyslu kulturním. Dodnes se vedou různé spory o tom, co tento pojem vlastně znamená. V uplynulých letech se používal jako zastřešující pojem pro všechny translidi, dnes ho někteří sociologové chápou jako popis všech, kteří nějakým způsobem nesplňují očekávání, která daná společnost spojuje s jejich biologickým pohlavím (Spencerová, 2003, s. 37-38). Já osobně souhlasím s názorem, že transgender označuje všechny trans jedince. „Pokud připustíme rozdíl mezi pohlavím a genderem, přestane záležet na tom, kolik vidíme v přírodě pohlaví. Počet genderů jako sociálních konstruktů nemusí mít s počtem pohlaví nic společného a teoreticky jich může být nekonečně mnoho“ (Fafejta, 2004, s. 67).

2.3 Sexualita

„Formování sexuality je komplexní proces založený na biologických, psychologických a sociálních determinantách projevujících se ve vzájemné součinnosti. Základy psychosociálního vývoje jsou určeny konstitučními faktory a modifikovány vlivy výchovy a učení, přičemž rozhodujícími aspekty tohoto vývoje jsou procesy sexuální identifikace, vytváření sexuální role, formování sexuálních preferencí a charakteristik sexuálního chování ve spojení s vývojem sexuálních emocí“ (Weiss, 2008, s. 157).

Biologickým základem sexuality je především pohlavní dimorfismus⁸. Hlavním determinujícím faktorem sexuální diferenciaci je testosteron, což je mužský pohlavní hormon. Pokud dojde k jeho sekreci, genitál se vyvíjí mužským směrem, pokud není přítomnost testosteronu v těle, pak se genitál vyvíjí směrem ženským. U psychosexuálního vývoje se za základní determinanty považuje vývoj:

- sexuální identifikace – pocit příslušnosti k určitému pohlaví
- sexuální role – vnější projev pohlavní identity
- sexuální preference – jak jedinec dosahuje sexuálního uspokojení a jaký objekt ho eroticky přitahuje
- sexuální chování – vývoj je podmíněn rozvojem sexuálních emocí, spadají sem sexuální hry, sexuální vzrušení, orgasmy a podobně (Weiss, 2008, s. 157-161).

2.3.1 Intersexualita

„Pojem zavedený roku 1915 Richardem Goldschmidtem, který měl vyjadřovat změnitelnost vrozeného pohlaví“ (Borneman, 1994, s. 226). Tímto pojmem se označuje člověk, u kterého není jisté, je-li mužského, nebo ženského pohlaví. Pod tímto termínem si můžeme představit jedince se smíšenými genitáliemi. Pohlaví rozlišujeme na genetické, hormonální a anatomické. Na genetické úrovni máme chromozomy XY, ty náleží muži, nebo XX, pak jde o ženu. Na hormonální úrovni rozlišujeme ženské a mužské hormony, přičemž obě pohlaví mají hormony obojího druhu. Anatomická úroveň nesouvisí jen s vnějším vzhledem jedince, ale i s vnitřním uspořádáním jeho těla. Mezi intersexuály lze tedy například zařadit i člověka s vnější anatomii ženskou a mužským chromozomem Y. Pokud tyto tři úrovně nejsou ve vzájemné shodě, mluvíme právě o intersexualitě, v překladu se uvádí mezipohlavnost (Fafejta, 2004, s. 39). Například Navahové (indiánský kmen) se dívají na intersexualitu jako na vyšší status, než je muž nebo žena (Farley a Flota, 2018, s. 279).

⁸ Soubor znaků, podle kterých se rozlišuje biologické pohlaví člověka.

2.4 Transvestitismus

Tento termín byl zaveden Magnusem Hirschfeldem v roce 1910, je utvořen z latinských slov *trans* (přes) a *vestis* (šat). Někdy je také označován jako tzv. velký fetišismus. Charakteristickým znakem je převlékání se do šatů opačného pohlaví a může být doprovázen i vystupováním v roli opačného pohlaví. Pocit příslušnosti k vlastnímu pohlaví nebývá výrazně narušen. To je zásadní rozdíl, kterým se travestité liší od transsexuálů (Weiss, 2008, s. 97). Transvestitismus není identický ani s transsexualitou ani s homosexualitou, ale jedná se o samostatný syndrom. Jde o nejznámější formu nutkavého přejímání rolí (Borneman, 1994, s. 596). Je důležité si tento pojem neplést s travesti (či travesty). Tím se označují komerční aktivity mužů, kteří vystupují v zábavních pořadech v ženském převleku. Účelem této aktivity je čistě jen finanční zisk (Weiss, 2010, s. 482).

2.4.1 Fetišistický transvestitismus

K poruchám sexuální preference F65 podle MKN-10⁹ je řazen fetišistický transvestitismus. Je zařazený mezi poruchy sexuální preference a nikoli mezi poruchy pohlavní identity, jedná se však o stav, který je na rozhraní obou poruch. Tato deviace je popisována zejména u mužů, projevuje se převlékáním do ženských šatů i nošením různých šperků, paruk a líčením. Tato aktivita je ovšem spojena s navozováním pohlavního vzrušení. Po dosažení orgasmu a ústupu sexuálního vzrušení je převlékání okamžitě ukončeno. Jejich aktivita není společensky nebezpečná. Většina těchto mužů je heterosexuálně orientovaná a jejich manželky či přítelkyně jsou ochotny tuto odchylku tolerovat (Procházka, 2002, s. 40).

2.4.2 Transvestitismus dvojí role

Stejně jako fetišistický transvestitismus je také transvestitismus dvojí role řazen k poruchám pohlavní identity. Opět se vyskytuje převážně u heterosexuálně orientovaných mužů, kteří se také převlékají do šatů opačného pohlaví, popřípadě chvílemi žijí v této roli, ale nepřináší jim to pohlavní vzrušení, jen psychické uspokojení. Není zcela vyjádřena touha po trvalé změně pohlaví, i když malé procento o tomto řešení uvažují a u některých se skutečně jedná o přechodné stádium budoucího transsexualismu. Podobně jako fetišističtí transsexuálové žijí často v manželství či ve vztazích, a pokud se jejich přítelkyně o poruše dozví, je často schopna ji přijmout (Procházka, 2002, s. 41).

⁹ Mezinárodní klasifikace nemocí.

2.5 LGBT+

Sexuální orientace označuje povahu sexuální přitažlivosti, kterou máme vůči ostatním. Existují čtyři hlavní typy orientací:

- Heterosexualita – přitažlivost k osobám opačného pohlaví
- Homosexualita – přitažlivost k osobám stejného pohlaví
- Bisexualita – přitažlivost k osobám obou pohlaví
- Asexualita – žádná přitažlivost k pohlaví

Do LGBT+ skupiny patří již zmiňovaný transgender jedinec a transsexualita. Souhrnně jsou všechny tyto identity (až na heterosexualitu) označovány jako LGBT (lesba, gay, bisexuál a transgender (Farley a Flota, 2018, s. 279). Jedná se o minoritu a ta je někdy označována také jako LGBTI, tedy lesbická, gay, bisexuální, transgender a intersexuální menšina (Beňová 2007, s. 7). Zkratku LGBT+ používám z toho důvodu, že v tom + mohou být zahrnuty další skupiny lidí a pro mě je nejvíce vyhovující než samotná zkratka LGBT či zkratky s více písmeny.

Můžeme se také setkat s trochu prodlouženou zkratkou. V Kanadě existuje projekt nazvaný OK2BME, který poskytuje bezplatné služby pro LGBTQ+ lidi. Na jejich internetových stránkách můžeme najít, co LGBTQ+ znamená a uvádí, že tato zkratka označuje všechny komunity, které patří do LGBTTTQQIAA. Spadá sem:

- Lesba
- Gay
- Bisexuál
- Transgender
- Transsexuál
- Two-spirit – termín používaný domorodými Severoameričany k popisu lidí v kmenu, kteří plní tradiční třetí pohlaví v jejich kulturách
- Queer – zastřešující pojem pro sexuální a genderové menšiny, které nejsou heterosexuální nebo cisgender¹⁰
- Questioning – dotazování něčího pohlaví, identity nebo orientace, je to proces zkoumání lidí, kteří mají strach z uplatňování sociálního označení z různých důvodů
- Intersexuál
- Asexuál
- Ally – přítel této komunity

¹⁰ Lidé, jejichž genderová identita odpovídá pohlaví, které jim bylo určeno při narození.

2.6 Coming out

Lidé žijí v představách, které kolem nás vytváří většinový, heterosexuální svět a které jsou často falešné. Své vlastní já se LGBT+ lidé snaží potlačit proto, aby vyhověli představám většinové společnosti. Mají dvě možnosti. Buď si své zaměření uvědomí, připustí a budou s ním žít a naleznou životní klid a spokojenost. Tento proces se nazývá coming out. Nebo někteří lidé jsou schopni své sexuální touhy potlačit, ale je to obtížné a celý život popírají sami sebe. Nikdy se nesmíří se svým sexuálním zaměřením (Procházka, 2002, s. 5).

Již během dospívání se na duševním stavu jedince promítají negativní postoje společnosti. Nepochopením a odsouzením od okolí se jedincům ztěžuje nalezení identity, zrání osobnosti a pozitivní sebehodnocení. Tato společenská neakceptace a občasná diskriminace jsou důsledkem náročného coming outu (Spilková, 2010, s. 103). V tomto období se zvyšuje riziko společenské diskriminace, přibývají deprese, myšlenky na sebevraždy a zneužívání návykových látek (Procházka, 2010, s. 115).

Coming out může být jednoduchý, ale někomu to může přidělat plno starostí a ztrát. Někteří informanti si prošli nejedním vyoutováním, ale nevzdali to a šli za svým cílem. Informantům byla položena otázka „*Jak probíhal Váš coming out?*“

Matyáš: „*Ježiš, těch bylo.*“ Tak ty jsi to bral nejdřív tak, že jsi lesba, ano? „*Ano, to bylo okolo těch šestnácti, sedmnácti let. Nějak jsem si řekla (v té době jako holka), co kdybych byla na holky? Asi rok to tak fungovalo, až do toho Prague Pride. V maturitním ročníku vznikl hrozný zmatek, začalo to pro mě být neúnosné. Transgender, nebinární, orientace...neměl jsem vůbec pořádek v těch termínech. Hodně mi pomohla jedna učitelka, která mi dodala odvalu jít za rodiči. Nevěděl jsem jak jinak, tak jsem to na ně vybalil. Řekl jsem jí o té orientaci, mamka o ní teda věděla, ale táta měl jen tušení. Mluvil jsem o genderu, že jsem nebinární a podobně. Byli z toho mimo, hlavně táta. Mamka věděla o té orientaci, ale o genderu ne a tohle všechno byl šok.*“

Ladislava: „*V šestnácti letech jsem si zažila svůj první coming out gaye. Od těch sedmnácti let až do mých 34/35ti let jsem to v sobě držela. Coming out transsexuálního člověka mi trval takhle dlouho. Bylo to podmíněno tím, že jsem měla dávno po škole, protože během studií jsem to vždycky potlačila a měla jsem jiné věci k řešení. Po studiu to bylo angažmá v divadle, takže jsem tyhle pocity zase zatlačila. Pak jsem měla partnera, takže jsem byla spokojená. Vždycky když se v životě nějak nedařilo, tak ty spodní proudy té potlačované transsexuality se valily napovrch a zase jsem je pracně zatlačila a udusila. Táhlo se to roky, až jsem to prostě nevydržela a v těch 34/35ti letech jsem to řekla partnerovi i rodině.*“

Samozřejmě s velkou obavou, byť jsem byla už dospělá. Coming out proběhl relativně bez nějakých větších problémů. Partner byl v šoku. Rodiče byli velmi nápomocní, ale samozřejmě byli hodně překvapení. Po zkušenostech, že se srovnali už s tou homosexualitou, tak tady paradoxně zareagovali úplně úžasně. Ptali se mě, proč jsem to v sobě držela, proč jsem to neřekla dřív, že jsem přece musela zažívat roky muk. Byla jsem velmi překvapená, jak to vzali. Já jsem je vlastně postavila před hotovou věc, měla jsem už po dvou setkáních s paní doktorkou Fifkovou v Praze a pro mě byl vlak už rozjetej. Zareagovali úplně úžasně. Ten samotný akt, ta chvíle, tak to bylo snazší, než jsem si myslela.“

Peťa: „U mě se to vždycky předpokládalo nebo se to nějak vědělo. U mě to nebyla taková ta klasická situace, kdy jsem musela říct, mami, tati, teďka se jdu nechat překopat, chápeš? Oni to nějak tušili, nebyl to šok.“ A co ve škole? „Já jsem do té přeměny šla až po střední škole. Ve škole jsem byla ale jiná, bavila jsem se jenom s holkama, takže mi to dávali docela sežrat. Nebylo to ale nic, co by mě poznamenalo. Spíš ti kluci, co mě šikanovali, tak teďka mě chtějí do postele.“

Pavel: „Proběhl ve čtrnácti letech. Mám kamaráda, který mi o transsexualitě říkal, a že on je transsexuál a já jsem byl v té době bisexuál a až poté jsem zjistil, že ta transsexualita je to, co chci. Takže ten kamarád mi vysvětlil, co to vlastně je, a já přišel na to, že je to to, co chci. Já vůbec nevěděl, že to existuje, že to jde, že se člověk může změnit. Nejdřív jsem to řekl kamarádům. Ti byli v pohodě, že si to stejně mysleli. Říkali, ať je to hlavně v pohodě. S rodiči to bylo horší. Mamka s tátou nejdřív říkali, že je to z Facebooku a takovéhle kraviny. Tak jsem to nechal být, že se to třeba změní. Utekly asi 2,3 měsíce a já přišel za mámou s úplným brekem s tím, že nechci být tím, kým jsem se narodil, že to chci změnit. Tak jsem si našel sexuoložku Hanu Fifkovou z Prahy, která se tomu věnuje několik let. Mamka řekla, ať se objedná. Tak jsem ji zavola, objednal jsem se a mamka se mnou jela do Prahy. Paní Fifková jí tam vše vysvětlila, že to není chyba ani moje a ani jejich. Vysvětlila, že je to vrozené.“

Antonie: „Byl to osvobozující pocit. Jako první jsem to řekla šéfovi v práci.“ Dřív než rodině? „V rodině nějaké náznaky byly, ale já to s rodinou nijak neprobírala.“ A co ve škole? „Já jsem si tím nějak proplula jako rybička a dneska je víc možností, psychologických poraden a podobně, to tenkrát nebylo.“

Edward: „Sám v sobě jsem to pozoroval od 9 let. Ostříhal jsem si vlasy a byl poprvé zamilovaný do holky, nebo zakoukaný, taková ta platonická láska.“ Takže sis říkal, že jsi lesba? „Ano, že jsem na holky, ale pak jsem si říkal, že je to takový divný. Proč bych měl být na holky? Nějak mi to nesešlo, bylo to strašně divný. Překvapovalo mě vlastní tělo, jak se vyvíjelo.“

Růst prsou, menstruace...to je vadný, divný, odporný, hnusilo se mi to. Od těch asi čtrnácti, patnácti let jsem si hledal na internetu informace. Ve škole mě napadali, vysmívali se mi, že jsem lesba, a já si říkal, že je to divný. Vzhledově jsem vypadal jako kluk, choval jsem se jako kluk, vystupoval jsem jako kluk, ale v ženském rodě. Žil jsem dva světy od svých asi 11 let. V té době jsem měl přítelkyni a do těch čtrnácti, patnácti let jsem s ní byl. “ Coming out teda ještě neproběhl a jenom jsi změnil image? „A identitu v sobě. Žil jsem dva světy. Když jsem byl s ní, žil jsem jako kluk, když jsem byl doma, byl jsem jako holka. V tom jsem přepínal automaticky. Byl to takový impuls, že něco není v pořádku s tím tělem a myslí. Našel jsem si, že lesbičky nevdají to její tělo, přijímá ho a nechce nic měnit. Já jsem měl k tělu odpor, řezal jsem se, nenáviděl jsem ho a probrečel jsem noci. Nedokázal jsem se na sebe podívat do zrcadla. Hnusil jsem se sám sobě. Na internetu jsem si hledal ty lesbičky a vyjede ti ta LGBT komunita. Projel jsem si všechno a pak tam byl ten transsexuál. Začal jsem si o tom číst a ve mně to vyvolávalo pocity, že čtu sám o sobě. Vyloženě jsem si řekl „aha“ a už mi to začalo šrotovat v té hlavě, že toto asi budu já. Nastřádal jsem si informace do složek. Já jsem hrozný paličák a jdu do všeho po hlavě, jsem výbušný, a jak mě naši tlačili do toho, jako nos podpatky, hol si nohy, musíš mít dlouhé vlasy a bla bla bla, a v tu dobu jsem to nevydržel. Já jsem vybuchl, přišel jsem k našim do ložnice, hodil jsem jim na komodu tu složku a řekl jsem jim, že jestli mě takhle vezmou, tak to budu respektovat, a pokud ne, tak taky, i když mě to bude mrzet. Nastřádal jsem jim ty informace. Já jsem vyrůstal v tom, že pokud nemám dostatečné informace, tak s tím nemám co dělat, protože o tom nic nevím a nemůžu do toho jít. Jsem za to rád. Věděl jsem informace o operacích, komplikacích a věděl jsem, do čeho jdu, a o tom to bylo. Odešel jsem do pokoje a asi za hodinu přišla mamka. Ptala se mě, jestli toto chci. Já jí říkám, že nejde o to, jestli to chci nebo nechci, toto jsem já a buď mě takhle vezmete, nebo nevezmete, to já nezměním. V přelomu 15/16 let jsme šli za sexuoložkou.“ Rodiče to teda vzali? „Ano, ti to vzali. Tatka vlastně říkal, že tím, jak mě zná, tak se bojí, jak budu žít život v tranzici.“ Takže rodiče byli první? „První vlastně ne. Byl to kamarád gay. Ty dva světy jsme žili spolu. Já ho třeba doprovázel k příteli a on mě k přítelkyni. Pak jsme se přestěhovali do Znojma. Táta mě vždycky vozil k doktorům, a hlavně jsme to spolu řešili víc do hloubky. Cítil jsem tu podporu. Mamka, no, je to ženská, ta to vstřebávala dýl. Tatka je takový flegmatik. Bral to stylem, když budeš šťastný, budu taky. Samozřejmě mi řekli svůj názor, ale nechali mě, abych si tím prošel. Začal jsem to řešit v deváté třídě v tom Znojmě, kde jsem potkal svou nejlepší kamarádku. Ta byla první, které jsem to řekl.“ Takže nejdřív byl kamarád, pak kamarádka a potom rodiče. „Ano, a nějak na začátku šestnácti let jsme jeli do Brna za sexuoložkou.“

Sama jsem předpokládala, že taková první „vrba“ bude pro informanty nějaký blízký kamarád, který jim dodá odvalu pro následné svěření se rodičům, ale zmýlila jsem se. Z šesti informantů se svěřili pouze dva svým přátelům jako prvním. U Antonie mě překvapila volba nadřízeného jako prvního zpovědníka. Dle mého názoru je u coming outu velice důležité načasování. Je lepší vyčkat na správný moment, zvolit vhodné prostředí a mít nastřádané informace, kterým každý porozumí a dopomůžou k následnému porozumění a k akceptaci.

Pro rodinu a blízké okolí může být takové přiznání obrovské překvapení. Na předchozí otázku navazoval hned další dotaz, a to: „*Změnily se po coming outu Vaše rodinné, přátelské, partnerské, pracovní nebo školní vztahy?*“

Matyáš: „*Rodiče po coming outu sice říkali, že mě mají rádi a podobně.*“ Tak to je zase hezký, ne? „*To sice ano, ale neprojevalo se to pak na jejich chování. Z tátovy strany se to úplně neprojevuje do teď a to už proběhlo víc rozhovorů.*“ Taťka se tomu vyhýbá? „*No, obecně nemluvíme o těchto tématech.*“ Takže ti nejbližší tvůj coming out přijali? „*No, jsou informovaní, ale spíš ho nepřijali. Mamka je asi na té cestě, ale táta nevím. Zbytek rodiny o tom ví, ale ignoruje to. Babičky prohlásily, že to odmítají používat. Na jednu stranu jsem s nimi neměl nikdy nějak blízký vztah, tak se mě to tolik nedotýká. Sestra to respektuje, jenom se často přeříkává.*“ A co přátelé? „*Někteří odešli, ale také přišli noví.*“ A ve škole, to byl tedy maturitní ročník? „*Tak tam o tom věděla ta učitelka, která to v osobním vztahu a v mailové komunikaci respektovala. Pár lidem jsem se vyoutoval až v září, když jsem se tam šel podívat, a ti to respektují.*“ Co jsi měl na sobě na maturitním plese? „*No, sestra třeba říkala, že nepřijde, pokud nebudu mít šaty, ale já je nechtěl mít, tak jsem měl nakonec kostýmek.*“

Ladislava: „*Moje rodina, nejbližší, tedy rodiče, úžasná podpora od první chvíle. Stejně tak i širší rodina. Naprosto bez problému. O partnera jsem přišla. Tehdy to pro mě bylo velmi složité a nedokázala jsem to pochopit. Jak roky jdou, se vším jsem se srovnala. S partnerem jsme teď velcí, velcí přátelé, které spojuje 9 let vztahu předtím. Je to pro mě pochopitelné, dneska to chápu. Chápu to, že partner se mnou nemohl zůstat, je to muž, je gay a gay chce k sobě partnera muže a ne ženu. Během mé tranzice jsme se vidali velmi málo, ale potom se naše vzájemné vztahy srovnaly. Já jsem mu dohodila i jiného chlapa (smích). Mezi přáteli jsem přišla o jednu kamarádku. Vzhledem k tomu, že jsem během života měla jenom dvě nejbližší přítelkyně, tak o tu jednu jsem přišla a ta to prostě nějak nechápala a podporu jsem u ní neměla. Od té doby jsme se nikdy neviděly. Školní vztahy? Nikdy jsem nešla na slezinu se spolužáky ze základky, to skutečně ne. Od konzervatoře jsem se s pár lidmi setkala, vysvětlilo se to a šlo se dál. Z vysoké školy se potkávám s lidmi a ti jsou součástí mé práce.*“

Peťa: „Mám rodinné vztahy teďka daleko lepší než předtím. Já bych jmenovala jednu situaci se svým otcem. My jsme spolu nějak nevycházeli, on mě nikdy nebral, neakceptoval, prostě jsem byla takový divný kluk. Teďka má heterosexuální dceru, takže on je úplně v pohodě a je to teď lepší. Nejsem teď něco divného. Pro mnohé jistě ano, ale jsem prostě žena.“
A co vztahy s kamarády? „Mají mě raději, hlavně kluci. Ale je to asi tím, že mě se ta proměna vizuálně povedla.“

Pavel: „Někteří kamarádi odešli a někteří přišli. Od mamky jsem měl už podporu, od babičky s dědou taky, od kamarádů taky, ségra to vzala nejlíp. Ta si na to hodně rychle zvykla. No, a s tátou to bylo trošku horší. I sama doktorka Fífková říkala, že chlapi to berou hůř. Tři, čtyři měsíce to moc nebral, ale teď už je to v pohodě a jedná se mnou jako s chlapem.“
A co ve škole, co učitelé? „No, bylo to v osmé třídě a učitelé naprosto v pohodě. Dostal jsem vlastní záchod. Když jsem cvičil s klukama, tak jsem měl vlastní šatnu, aby to nebylo pro nikoho nepříjemné.“ Takže škola ti vyšla naprosto vstříc? „Jo, i učňák. Tam jsem už nastoupil jako kluk s neutrálním jménem. Tam jsem to řekl, aby nedošlo k omylu, protože mám ženské rodné číslo. Oznámil jsem to řediteli a každé učitelce a ti byli tolerantní.“

Antonie: „Rodina se mě zřekla už před coming outem. Vztahy zůstaly ochlazené, vlastně ještě víc než byly, ale to s tím přímo nesouvisí. Práví přátelé zůstali, takže s tím problém není.“
A co v práci? „No, šéf řekl, že založí novou složku, dostala jsem výpověď, pak novou pracovní smlouvu, to bylo takové veselé.“

Edward: „Člověk musí počítat s tím, že se protřídí kamarádi, budou se lidi koukat skrz prsty, někteří tě budou urážet, to přijde. Stmelilo mě to s bráchou, víc si rozumíme, chodí za mnou třeba i pro rady nebo víc spolu řešíme problémy a tak. Nejmladší sourozenec to vzal nejlíp. Někdo třeba spletl jméno nebo rod, tak se za mě postavila a opravila ho. Stavěla se za mě ta nejmladší, u které jsem čekal, že to spíš nepochopí. Ten svět je pro ně hrozně jednoduchý.“
A co babička s dědou? Ti dokonce udělali i sešlost s rodinou, kdy mě rodina přijala jako kluka. Uzavřeli tu ženskou roli a otevřeli tu mužskou.“
A co ve škole? „No, šikana tam jako byla, to nemůžeme čekat nic jiného. Byla i před i po coming outu. Po tom coming outu jsem začal být víc odolnější, víc ráznější a tolik si nedovolili.“
A to byla devátá třída, vid’? „Ano.“

Po coming outu je nejčastější ztráta přátel. Někteří najdou nové a někteří se alespoň utvrdí v tom, že s nimi zůstali ti praví přátelé. U většiny informantů pomohl coming out k upevnění a prohloubení rodinných vztahů. Nejdůležitějším faktorem tu je čas. Čas pro všechny, aby se s tím vyrovnali a přijmuli tento fakt v té nejlepší možné variantě.

3 TRANSSEXUALITA

Po seznámení s pojmy a výrazy, které úzce s transsexualitou souvisejí, přecházím k samotnému představení transsexuality. V následujících kapitolách se věnuji stručně historii, etiologii, výskytu, etapám procesu tranzice a vysvětlím pojmy FtM a MtF. Všechny zmíněné kapitoly považuji za velice důležité pro porozumění tomuto fenoménu. Odborný text je doplněn o výpovědi informantů, které byly získány na základě rozhovorů.

Nejdříve je důležité vysvětlit si, co vlastně transsexualita znamená. Definice existuje mnoho. Podle Meyera (1974) existují čtyři charakteristiky, podle kterých se dá diagnostikovat transsexualita:

- *„Pocit nevhodnosti nebo nepřiměřenosti anatomicky dané pohlavní role.“*
- *„Víra, že změna role povede ke zlepšení.“*
- *„Výběr sexuálních partnerů téhož anatomického pohlaví a chápání sama sebe jako heterosexuála.“*
- *„Touha po chirurgické změně pohlaví.“*

Dále například podle Brzka a Šíповé (1979) je diagnóza transsexuality založena na zjištění, že se člověk od svého dětství identifikuje s opačným pohlavím, podle kterého se také chová a jedná (Procházka a Weiss, 2002, s. 17). Já osobně sympatizuji s definicí takovou, že osoba touží žít jako člen opačného pohlaví a být tak také akceptována. Obvykle je takový jedinec nespokojen s vlastním anatomickým pohlavím nebo pociťuje jeho nenáležitost a požaduje hormonální léčení a chirurgický zákrok, aby tělo co nejvíce odpovídalo preferovanému pohlaví (Smolík, 1996, s. 398).

Transsexualita je podle MKN-10 označována jako porucha pohlavní identity. Mezi ně jsou zahrnovány další dvě základní poruchy, a to již zmiňovaný transvestitismus dvojí role a dále poruchy pohlavní identity v dětství. Je důležité si uvědomit diagnostická kritéria MKN-10 pro F64.0, tedy pro transsexualismus:

- *„Touha jedince po tom, aby mohl žít a byl akceptován jako příslušník opačného pohlaví, je obvykle spojena s přáním připodobnit svoje tělo co možná nejvíce preferovanému pohlaví chirurgickým zákrokem nebo hormonální léčbou.“*
- *„Změna transsexuální identity trvá nejméně 2 roky.“*
- *„Porucha není příznakem jiné duševní poruchy, jako je schizofrenie, ani není spojena s chromozomální abnormitou“ (Smolík, 1996, s. 398-399).*

3.1 Historie pojmu

První zprávy o poruše pohlavní identity se objevují již v antice. Někteří muži se oblékali do ženských šatů a vyznačovali se ženským chováním a charakterem. Herodotos takto popsal chorobu u národa Skythů. Ve středověku se můžeme setkat s jednou z nejnámějších historických postav, a tou je Johanka z Arku. Jedná se o příklad pravděpodobného transsexuálního chování. Jedná se o příběh ženy, která si ostříhala vlasy, stahovala prsa a převlékala se za muže a jako Ioannes Anglicus získala nejvyšší církevní hodnost. Její život skončil upálením. Dříve se mezi travestitismem a transsexualitou nedělal rozdíl. V roce 1897 lékař Howard zveřejnil případ muže, který odpovídal dnešnímu popisu transsexuální osoby (Procházka a Weiss, 2002, s. 15).

V 19. století se nám objevuje velice kontroverzní případ. Jedná se o příběh osoby jménem James Barry, u kterého se až po jeho smrti zjistilo, že byl celý život ženou. Margaret Ann Bulkleyová (James) velice usilovala o studium, ale v 19. století byla šance pro ženy nulová. Rodiče jí poradili, ať se na školu zapíše pod mužským jménem. Vypracovala se až na generálního inspektora vojenských nemocnic. Svě pravé pohlaví se jí podařilo tajit až do své smrti (Vašků, 2015).

V letech 1916 a 1922 se zvažovalo o možnostech provedení přeměny pohlaví včetně chirurgických zákroků. Za první případ kompletní přeměny pohlaví je považován příběh Christine Jorgensenové (Procházka a Weiss, 2002, s. 16). Christine Jorgensenová se narodila jako George William Jorgensen v roce 1926 a její případ je považován za první přeměnu pohlaví. George vystudoval střední školu a poté byl povolán do armády. Uvědomoval si, že něco není v pořádku. Cítil se jako žena uvězněná v mužském těle. Zjistil, že v Dánsku působí Christian Hamburger, který s genderovou terapií experimentuje. V roce 1950 odjel do Dánska. Nejdříve se začalo s dávkováním hormonů a poté k mnoha operacím. Všechny skončily úspěšně. Rodiče její změnu přijali a podporovali ji. Obdrželi od ní dopis, kde stálo: *„Příroda udělala chybu a já jsem ji nyní napravila. Teď jsem vaše dcera.“* Ženské jméno si vybrala právě podle svého doktora. Christine Jorgensenová byla magnet. Stala se jím hned poté, co se provalilo, že v Dánsku podstoupila operaci, nejslavnější operaci té doby. Všechny totiž zajímalo, jak se povedlo udělat z mladého Američana půvabnou Američanku. Zájem médií byl natolik velký, že zcela přišla o svůj soukromý život, ale získala kariéru a spoustu peněz. Začala se živit jako kabaretní umělkyně a za pár let začala navštěvovat univerzity a přednášela o genderu a identitě. Zemřela na rakovinu v roce 1989.

Lékař Christian Hamburger a jeho dánský tým při svých operacích čerpal informace z poznámek od německých kolegů, kteří provedli operaci pro přeměnu pohlaví již ve 30. letech, ale pacient při ní zemřel (Lorenc, 2012). Jedná se o známý příběh Lili Elbe, který byl zfilmován pod názvem *Dánská dívka*. 28. prosince 1882 v dánském městě Vejle se narodil muž jménem Einar Wegener. O jeho dětství se dodnes ví málo. Během studia v Kodani potkal svou budoucí manželku Gerdu Gottliebovou. Gerda se stala velice úspěšnou malířkou. Jednoho dne se jí nedostavila modelka a po dlouhém přemlouvání jí seděl modelem její muž Einar, který byl převlečen do šatů a nalíčen jako žena. Od toho okamžiku se Einar cítil jako dvě osoby. V roce 1912 manželé začali cestovat po Evropě a usadili se v Paříži. Einar začal žít jako žena se jménem Lili. Ve dvacátých letech se Lili dozvěděla o institutu pro sexuální vědu v Berlíně, který by měl umožnit přeměnu pohlaví. V Berlíně podstoupila svou první operaci, kastraci. Další tři operace proběhly na drážďanské klinice. Tyto operace jí umožnily legálně si změnit pohlaví a jméno na Lili Elbe. Své příjmení si vybral podle řeky Labe, která protéká Drážďany, kde byla provedena její poslední operace. V roce 1930 byl zrušen sňatek s Gerdou a zůstali přáteli. Lili byl nabídnut sňatek od starého přítele a rozhodla se pro závěrečnou operaci, která zahrnovala transplantaci dělohy a konstrukci umělé vagíny. Doufala, že jí to umožní styk s jejím partnerem a bude se moci stát matkou. Tato operace se nezdařila a Lili zemřela v roce 1931 ve věku 48 let (Biography, 2015).

V československých dějinách můžeme najít případ Zdeny Koubkové, která se narodila 7. prosince 1913 ve slezském městě Paskov. Krátce na to se s rodinou přestěhovali do Brna. Již jako dítě se více kamarádila s chlapci a dívčí paráda ji nezajímala. Ve škole měla problém ve zpěvu a ručních pracích. Od jeptišek zaslechla, že mutuje jako kluk a nemohla dále s děvčaty zpívat. Po škole nastoupila jako prodavačka do obchodu s textilní galanterií a dámským i pánským prádlem. Jeden den vyrazila se svou kolegyní na atletické závody. Tam se objevovaly její první sympatie ke sportu, ale přišla zima, takže z atletiky zatím nic nebylo. V prosinci 1930 její bratr Miloš režíroval ochotnické divadlo. Jeden z kolegů neodhadl pití alkoholu a svou roli ve hře nemohl odehrát. Mužskou roli převzala Zdena. „*Chci se odmaskovat, ale v zrcadle vidím, že pánský oblek mi sluší, falešné fousky vypadají taky dobře. Ne! Zůstanu mužem, na silvestra je vše dovoleno.*“ Zdena dostala nabídku na recitování básniček v kulturním odboru brněnského Orla. Věděla, že členové se věnují i tělocviku, a tedy mohla získat přístup do tělocvičny. Jako sedmnáctiletá dorostenka byla čtyřikrát vítězkou. Následně přestoupila do klubu Vysokoškolský sport Brno. Stala se dvojnásobnou světovou rekordwoman. Zdena si všímala, že se jí na obličeji vyrážely jemné chloupky, které si musela holit. Začala si myslet, že vyhrála neprávem a říkala si:

„Nechte si tu zlatou medaili. Je pro vítěze v ženské soutěži. Já už nedokážu žít pod dívčím jménem Zdena.“ V roce 1935 vychází kniha pod názvem *Zdenin světový rekord*. Začaly vznikat řeči o tom, že podle fotografií vypadá jako mladík a podobně. Nechtěla se vzdát. Měla nastoupit do atletického klubu Sparta. *„Atletickou dráhu Sparty, pokrytou slávou mužské atletiky, nesmí nikdy znesvětit žádná ženská.“* Dostala zprávu, že funkcionáři zamítli založit atletický odbor žen. Tím se urychlilo Zdenino rozhodnutí a vyhledala pomoc lékařů. Po mnoha vyšetřeních byla doporučena operace a Zdena neváhala ani minutu. *„Narodila jsem se jako děvče, oblékali mě tak, mluvím v ženském rodě... Já tu roli poslušně plnila, ale teď už to nedokážu, nemůžu, nechci...“* V roce 1936 proběhla operace a u postele bylo napsané jméno Zdeněk Koubek. Zdeněk měl vrozenou vadu reprodukční soustavy. V roce 1940 se oženil a začal pracovat jako úředník. Atletiku vyměnil za rugby. Zemřel ve věku 73 let (Kovář, 2017).

Za „otce transsexualismu“ můžeme označit Harryho Benjamina, který daný termín zpopularizoval v 50. a 60. letech a poruchám pohlavní identity se věnoval přes 30 let. V rámci transvestitismu definoval nový syndrom, u kterého byly patrné hluboké změny osobnosti v oblasti pohlavní identity. Díky jeho výzkumu byl transsexualismus vymezen jako samostatná porucha (Procházka a Weiss, 2002, s. 16).

3.2 Etiologie transsexuality

Od vymezení transsexuality jako samostatné poruchy se různí odborníci začali snažit o nalezení a vysvětlení příčin vedoucích k této poruše. Vznikly dvě základní skupiny, které můžeme dělit na psychologické teorie a biologické teorie.

Nejdříve se budu věnovat některým psychologickým teoriím. V 50. a 60. letech byl zastáván názor, že vývoj osobnosti je zcela naučený a ustanovený v prvních pěti letech života na základě výchovy a rodičovských vztahů. Pohlavní identita netranssexuálních a transsexuálních osob byla ustavena stejným způsobem, tedy pomocí vnějších vlivů. Reprezentantem tohoto názoru byl již zmiňovaný John Money spolu s Anke Erhardtovou (1972), kteří tvrdí, že se pohlavní identita formuje v prvním roce života bez ohledu na vnitřní a vnější charakteristiky. Money a spol. (1955) používali původně termín imprinting (vtištění), což znamená jednorázové naučení během vývojově kritických fází života. Dle jejich názoru je pro vytváření sexuální identity kritické období mezi 1,5 a 4,5 rokem. Výsledkem je pak sexuální role, tedy jak se daná osoba chová, jak mluví, jak vystupuje, aby získala společenský status muže nebo ženy. Lidská sexualita je pak výsledkem učení a po uplynutí zmiňované doby nezměnitelná (Fifková a Weiss, 2002, 21-22).

Někteří odborníci podporující zmiňovanou teorii nakonec přiznali příležitostnou roli i biologickým faktorům. Například Stoller (1968) popsal případ zjevně anatomicky normální dívky, která byla vychovávána rodiči, kteří si dívku přáli. Matka byla přesvědčena, že se holčička odmala chovala jako chlapec. V pubertě se při lékařské prohlídce zjistilo, že se jedná o chlapce s penisem velikosti klitoris, rozštěpeným šourkem a nesestouplými varlata. Veškeré snahy vytvořit jí ženskou pohlavní identitu selhaly. Dítě si správně uvědomovalo, že jeho pohlavní identita je mužská (Fifková a Weiss, 2002, s. 23).

Biologické teorie zastávají především názor, že biologické faktory jsou primární důkaz k určení pohlavní identity. Dörner a spol. (1991) a Gooren (1990) zastávají názor, že vznik transsexuality je ovlivněn hormonálně. Hlavními oblastmi mozku zodpovědnými za procesy sexuální diference jsou hypothalamus a párová amygdala. Jsou to tři samostatná centra, a to centrum pro maskulinní, či femininní typ sekrece gonadotropinů, centrum pro sexuální orientaci a jako poslední centrum pro sexuální roli. Existence těchto tří center se předpokládá proto, aby se mohly vysvětlit některé zvláštnosti lidské sexuální orientace, například vznik homosexuality, transsexuality, ale také heterosexuality. Uspořádání těchto oblastí je závislé na hladině pohlavních hormonů během nitroděložního života. Změny hladin pohlavních hormonů vedou k trvalým změnám v těch oblastech mozku, které jsou spojeny s celoživotními variacemi chování v pohlavní roli (Fifková a Weiss, 2002, s. 23-24).

Zajímavou studii zveřejnili výzkumníci z Johns Hopkins Hospital v Baltimoru v roce 2000. Sledovali vývoj 27 dětí narozených bez penisu, se vzácným defektem známým jako kloakální extrofie, což znamená, že děti měly mužský genotyp, varlata a androgeny¹¹. 25 dětí podstoupilo operaci, při které jim bylo změněno pohlaví, byly vykastrovány a vychovávány jako děvčata. Následující roky se děti chovaly chlapecky a samy sebe označovaly za chlapce. Dvě děti, které nebyly operovány a byly vychovávány jako chlapci, byly dobře adaptovány mezi další chlapecké kolektivy. Výsledek studie ukazuje na to, že děti mohou dobře poznat, jaké je jejich pohlaví i bez tlaku společnosti a bez ohledu na výchovu (Fifková a Weiss, 2002, s. 25).

Gooren (1986) se pokusil o prověření obou typů, tedy psychologických i biologických teorií na vzorku 322 transsexuálních jedinců. Jeho výzkum z části vyvracel obě teorie. Závěrem můžeme konstatovat, že dosavadní výzkumy poukazují na rozhodující roli biologických faktorů v etiologii transsexuality. Psychologické teorie se nepovedlo prokazatelně potvrdit (Fifková a Weiss, 2002, 25-26).

¹¹ Mužský pohlavní hormon.

3.3 FtM a MtF

Transsexualismus postihuje oboje pohlaví a pro obě skupiny transsexuálních osob se používají zkratky:

- FtM – female to male (z ženy na muže)
- MtF – male to female (z muže na ženu)

Mezi charakteristické subjektivní příznaky u FtM patří:

- Intenzivní a neustálá nespokojenost s ženstvím
- Odmítání vlastních pohlavních orgánů
- Odpor vůči dívčím šatům
- Odmítání močení vsedě a menstruace

Charakteristické subjektivní příznaky u MtF jsou stejně jako u FtM:

- Intenzivní a trvalá nespokojenost s mužstvím
- Odpor vůči vlastním pohlavním orgánům

Co se týká orientace, tak je většinou heterosexuální, to znamená, že FtM chtějí za partnera ženu a MtF chtějí za partnera muže (Skoblík, 2006, s. 30).

Ženy a muži, tyto dvě skupiny se liší v mnoha základních charakteristikách svého vývoje, chování a citění. Bylo provedeno několik studií, které se zabývaly vzájemnou komparací. Transsexualitu před šestým rokem života si více uvědomují FtM, kteří jsou také více sociálně přizpůsobeni, mají lepší sociální integraci, lepší vztahy s rodinou, ale mají horší vztah ke svému tělu. MtF mají méně stabilní zaměstnání a častěji se ptají, jak budou po operaci vypadat. Co se týká adaptace na vlastní tělo, tak je lepší u MtF s výjimkou genitálií. U MtF je větší problém se zahájením nového života. Mají potíže s přetrvávajícími sekundárními znaky, například hluboký hlas, ohryzek, tělesná výška a tak podobně. Také se jim hůře zapomíná na jejich osobní život v původní roli. Velice důležitá je společenská tolerance (Fifková, 2010, s. 466-467). Společenský respekt a akceptace podporuje celou tranzici a zmírňuje negativní společenské jevy, se kterými se transsexuálové mohou potýkat. Nedá se říci, zda je více žádostí od FtM nebo od MtF, ale dle praxe MUDr. Petry Sejbalové momentálně vyhledává pomoc více FtM než MtF.

3.4 Etapy procesu tranzice

Transsexuál si během svého života uvědomí skutečný stav svého já. První jeho krok bude cesta k odborníkovi. Úkolem odborníků je stanovit diagnózu individuální poruchy pohlavní identity. Po stanovení diagnózy dá odborník klientovi rady o možnostech léčby. Následuje zahájení léčby a zjištění, zda klient splňuje podmínky pro léčebné postupy (Skoblík, 2006, s.38-39). Jedná se o dlouhodobou a komplexní záležitost, která probíhá podle jistých pravidel. Proces lze rozdělit do šesti fází:

- a) diagnostika
- b) rozhodovací proces
- c) RLT a RLE (Real Life Test a Real Life Experience)
- d) hormonální terapie
- e) operativní zákroky
- f) pooperační období

U některých etap existuje přesné stanovení času, např. pro minimální dobu hormonální terapie před zákrokem, některé fáze se můžou i navzájem překrývat, psychoterapie se prolíná všemi uvedenými fázemi. Nesmí se ovšem zapomínat na individualitu člověka (Fifková, 2002, s. 43-44). Lidé jsou různorodí a každý se s tranzicí vyrovnává jinak. Můžou mít odlišné požadavky, které se například týkají délky real life testu a podobně. Každý si zaslouží přístup, který bude jedinci vyhovovat a celou tranzici usnadní.

3.4.1 Diagnostika

Trvání první, tedy diagnostické fáze, lze těžko odhadnout či naplánovat. Klienti si bývají většinou již na prvním sezení jistí, že naprosto znají svou pohlavní příslušnost a nenechají nikoho na pochybách. Provádějí se nezbytně nutná vyšetření, což může být řízený diagnosticky orientovaný rozhovor, psychologické vyšetření a podobně. U transsexuálů se vyšetření soustřeďuje na zjištění jejich odlišností od populační normy. Využívají se psychodiagnostické, psychofyziologické a anamnestické metody. Tyto metody například přispívají k charakteristice inteligence, motivace nebo možností resocializace transsexuálních klientů. Mezi základní diagnostická vodítka patří následující charakteristiky:

- Preference hraček a her v předškolním věku – děti s poruchou sexuální identity většinou od počátku preferují hračky a hry příslušející opačnému biologickému pohlaví.
- Preference oděvu – jedná se o stejnou věc jako u hraček a her, tedy o preferenci šatů příslušející opačnému pohlaví.

- Odpor k primárním i sekundárním pohlavním znakům – období kolem puberty bývá velmi psychicky náročné. Ženy špatně snášejí růst ňader a muži zase růst vousů a podobně.
- Neerotické sny a fantazie – transsexuálové se ve svých snech a představách zobrazují v těle, které je adekvátní jejich psychické identitě.
- Masturbační fantazie a erotické sny – sexuální vzrušení bývá spojené s představou sebe v opačném pohlaví při sexuálním styku.
- Zamilovanost a partnerské vztahy – z počátku bývají transsexuálové zamilováni do stejného biologického pohlaví. To vyvolává představu, že se jedná o homosexualitu. Brzy však zjistí, že tomu tak není. Existuje pět variací vztahů, a to dle biologického pohlaví se ženou nebo s mužem, dle psychického pohlaví se ženou nebo s mužem, anebo jsou bez partnerského vztahu.
- Charakteristiky pohlavní role – Pro transsexuální klienty bývá většinou důležitější naplňovat sociální aspekty než ty sexuální. Může to být při výběru povolání, kdy je výběr podle profese typické pro pohlaví, s nímž se identifikují nebo například při výběru zájmů.

Při diagnostice je důležité zjišťovat všechny vyjmenované charakteristiky, ale nesmí se opomíjet sociální adaptace, psychické problémy, kognitivní charakteristiky a somatická vyšetření (Fifková, Weiss a Procházka, 2002, s. 27-44).

3.4.2 Rozhodovací proces

Jakmile bude potvrzená diagnóza, začíná fáze rozhodovací. Úkol terapeuta je takový, že klientovi musí sdělit nesčetně informací o všech možnostech terapie, výhodách i o rizicích. Tato fáze nebývá časově náročná, protože klienti přicházejí již s jasnou představou a cílem své léčby (Fifková, 2002, s. 44).

3.4.3 Real Life Test a Real Life Experience

V této fázi si klient vyzkouší, zda je schopen žít delší dobu celkovým způsobem života jako subjekt opačného pohlaví. Jedná se o důležitou metodu, zvanou *real life test (RLT)*, pomocí které terapeut zjistí, zda je klient ochoten a schopen takto žít. *Real life experience (RLE)* je už samotná zkušenost klienta (Skoblík, 2006, s. 39). V tomto složitém období mohou transsexuálové najít podporu v podobě úředního výkonu změny jména a příjmení na neutrální tvar, který většinou probíhá v této fázi (Fifková, 2002, s. 45).

3.4.4 Hormonální terapie

Tato fáze může být zahájena, když klient nemusí svou roli skrývat a žije v dané roli několik měsíců. Zahájení hormonální terapie podmiňuje pozitivně probíhající RLT. Velmi důležitá je reakce okolí, klient si ověřuje, jak moc bude akceptována jeho změna. Klientům jsou předávány různé informace, které je možné využít v rámci přeměn zevnějšku, může se jednat například o odstranění vousů. V této fázi je také důležitá foniatrická péče, tedy péče o hlas. Hormonální fáze by měla trvat minimálně rok, než se přejde k samotným operativním zákrokům. Měly by být vytvořené tělesné změny a hladiny pohlavních hormonů by se měly blížit k normám požadovaného pohlaví. Pokud je vše dodržované a úspěšné, tak klient může požádat o schválení operace, podmínkou je jeho plnoletost, dřív není operativní zákrok možný (Fifková, 2002, s. 45-46).

3.4.5 Operativní zákroky

Tyto zákroky spočívají v operaci genitálií nebo prsou, aby se klient co nejvíce přiblížil požadovanému pohlaví (Skoblík, 2006, s. 58). U FtM se jako první provádí redukční mamoplastika¹² a hysterektomie¹³ s adnexektomií¹⁴. Jedná se o dva zákroky, které jsou většinou prováděny dohromady a tvoří „základnu“, kterou projdou všichni klienti. Další operace se týkají rekonstrukce penisu, uretry¹⁵ a skrota¹⁶, které jsou už na volbě klienta (Fifková, 2002, s. 67). U MtF se nejprve provádí inverze kůže penisu, formace vagíny a vulvy. Po oddělení uretry se provádí plastika, pomocí které se vytvoří klitoris, zajišťující sexuální citlivost. Následně se také provádí mamoplastika. Nezbytná je dlouhodobá sexuologická a fyzikální rehabilitace k udržení a zlepšování funkce nových pohlavních orgánů (Jarolím, 2002, s. 84-90).

3.4.6 Pooperační období

Tranzice je skoro u konce. Po úspěšném zvládnutí předchozích fází zbývá už jen pooperační období. V této fázi dochází ke změně úřední identity. Klient si změni celé jméno odpovídající novému pohlaví, obdrží nový rodný list, nové rodné číslo a mění si všechny doklady a dokumenty. Klient má všechna práva a povinnosti příslušející danému pohlaví, to znamená, že se muži mohou ženit a ženy vdávat a využívat možnosti pro neplodné páry.

¹² Chirurgická úprava prsů

¹³ Chirurgické odstranění dělohy

¹⁴ Chirurgické odstranění vaječníků a vejcovodu

¹⁵ Močová trubice

¹⁶ Šourek

Klient nadále dochází na pravidelné kontroly a užívá předepsanou farmakoterapii. Někteří klienti již další pomoc nechťejí a snaží se žít tak, aby se k předchozí etapě života nemuseli vracet. Celý proces tranzice ovlivňuje terapeut. Velice záleží na jeho povaze. Za důležité složky jsou považovány empatie, autenticita, akceptace a důležité je i jeho vzdělání. Za výsledek nese zodpovědnost i sám klient. On sám musí podat nezkreslené informace týkající se jeho problematiky a navázat pozitivní vztah s terapeutem. K problémům může dojít, jestliže jsou očekávání klienta nepřiměřená nebo se jedná o nezralou osobnost (Fifková, 2002, s. 47-59).

Tato podkapitola se věnovala etapám tranzice. Informantům byla položena otázka: „*Co vše obnáší tranzice?*“ Touto otázkou jsem nepotřebovala zjistit, jak postupovat, protože to je vysvětleno pomocí teorie. Zajímaly mě osobní výpovědi informantů, protože každý na tento proces pohlíží jinak. Teorie je jedna věc, ale když proces tranzice komentuje člověk, který ji zažívá nebo zažil, to nabízí jiný pohled. Každý se s touto otázkou vypořádal trochu jinak. Jako první je citován Matyáš, který se označuje za nebinárního trans kluka, a někdo může tvrdit, že tranzicí neprochází a nemá s ní nic společného. Dle mého názoru má Matyáš k transsexualitě blízko, už jen proto, protože se v České republice označuje jako trans kluk, ačkoli momentálně neprochází přímo celou tranzicí, ale jen tou sociální. Zažívá rozpor se svým tělem. Lidé ho škatulkují někam, kam on sám nepatří. Z jeho odpovědi mám pocit, že ho stále provází sebehledání.

Matyáš: „*Tranzice má víc aspektů. Má psychologický aspekt, kdy si to člověk sám uvědomí, a buď to potlačí, nebo to začne nějak řešit. Sociální aspekt, kdy se vyoutuje. Fyzický aspekt, kde jsou ty operace. U mě to bylo nejdříve po psychické stránce to srovnání se s tím a najít se. Momentálně jsem si tím jistý, že nejsem ani jedno. Sociální stránka pro mě byla hodně dlouhá. Nejdříve to jméno Alex, nějakou dobu ta identita trans kluka, která tu vlastně pořád je. Fyzická změna není, jen ta image je jiná. Rád bych na operaci hrudníku, protože mi to není pohodlný, ale děsí mě ta bolest.*“

Ladislava: „*Začíná to setkáním se sexuologem, kde mu sdělíte svůj problém. Pokud sexuolog řekne, dobrá jdeme do toho, tak začíná takové kolečko dalších vyšetření. Vyplňují se testy, dotazníky, jde se na vyšetření na internu, na endokrinologii. Když se vše schválí a potvrdí, tak člověk musí řešit na matrice jméno, které se mění na neutrální tvar. Člověk by si měl veškeré doklady změnit na ten neutrální tvar. Ne vždy člověk narazí na nějakou dobrou matrikářku, já jsem měla zrovna smůlu (smích). Byla čerstvě po školení a nedokázala to nějak pobrat. Měla jsem veškeré dokumenty, že to jméno může být změněno, i tak dělala velké*

problémy. Trvalo to docela dlouho, než jsem se dobrala k tomu jménu. Každý měsíc je sezení s vedoucím lékařem, kde se probírají věci, co se za ten měsíc odehrálo. Někdy se chodí na společná sezení. Je to individuální, ale u MtF je to o odstraňování vousů, je to změna šatníku, změna obuvi... Tranzice obnáší velký zásah do peněženky (smích). Já jsem si nechala zbrousit hrtan, tu chrupavku. Neměla jsem nějak velký ohryzek, ale myslím si, že každá transsexuální dívka, žena se chce těch mužských atributů zbavit co nejvíc. Já jsem si tou tranzicí prošla úplně hladce. Samozřejmě jsem zažila nějaké nepříjemné chvílky, ale to, co zažívají jiné holky nebo kluci, co jsem slyšela nebo zažila na různých terapeutických sezeních, tak já jsem si tím prošla jak růžovou zahradou. Kolikrát jsem byla nařknutá, že celou tranzicí zlehčuji. To vůbec ne, já měla prostě štěstí a nebyl to pro mě tak šílený zásah do života.“

Peťa: „Prvně jsem vyhledala sexuologa. Tam bylo velice důležité, že já tam přišla už jako žena. Ve většině případů přijdou a vypadají jako příslušník pohlaví, které je biologické. Já prostě přišla jako žena a vypadala jsem jako žena. Nevím, co se to stalo, ale já jsem prostě vždycky vypadala jako žena. Myslím si, že to celý proces hodně urychlilo. Sexuolog tě pošle na takové to další kolečko, různé psychologické vyšetření, prostě, aby ten sexuolog i psycholog měli jistotu, že jsem ten člověk narozený v tom špatném těle. Já si myslím, že tak v 60-70 % tu léčbu nepovolí. Nevím, jak to mám říct...že je to takové chvilkové pomatení mysli a tak dále. U mě si byli hned jistí a hormony jsem dostala hned, myslím, že snad po měsíci. Správně jsem měla čekat rok, protože musíš žít jako příslušník toho nového pohlaví, ale já jsem tak žila dlouho a paní sexuoložka mě znala z médií, což bylo velké plus. No, čeká tě endokrinologické vyšetření, kde zjistí, jestli vůbec to tělo je schopné přijmout ty hormony, a to se povedlo. Pak se čeká, jí se hormony každý den, a když to bude rok, tak si můžeš zažádat o tu operaci. Pojišťovnou je hrazena operace změny pohlaví, to znamená, když se z penisu vytvoří vagina. To se dělá ve dvou fázích, nejlepší je na to pan doktor Vřeský, který operuje v Ostravě, tam se sjíždí celá republika. Ten tuhle dvoufázovou operaci udělá během jednoho týdne, což je fakt rychlovka. Tohle je teda hrazeno pojišťovnou. Prsa rostou sama, pokud bych chtěla větší, musím na plastiku, a to si hradím už pak sama, což si myslím, že je úplně v pořádku.“ Když máš po operaci, tak si můžeš zažádat o nové doklady, rodný list a tak? „Přesně tak. Po té operaci můžeš začít používat to ženské jméno. Je to běhání po úřadech, zrovna u mě to bylo hodně těžké, protože já jsem fakt Peťa a chtěla jsem to mít takhle napsané i v rodném listě, takže to bylo komplikované. Říkám, že to vyřizování nového jména bylo horší než ta změna pohlaví. Povedlo se mi to, jsem Peťa Nitka úplně všude. Lidi si neumí představit, co to všechno obnáší. Nový řidičský průkaz, maturitní vysvědčení, já jsem měla třeba diplom z Cambridge, ten dodnes

nemám, protože ho má nějaký Petr, je to těžké. “ Tak jsem ráda, že se to povedlo. „No, to já taky, ani nevíš, jaký je to super pocit držet tu novou občanku, pas a tak v ruce.“

Pavel: „Můj první krok byl, že jsem se objednal k doktorce, tam jsem šel na schůzku. Tam jsem jí řekl, jak se cítím, ona mi vysvětlila, co transsexualita znamená, co to obnáší, všechny operace. Objednal jsem se k psychologovi, na internu a na endokrinologii. Zprávy si posílají mezi sebou, takže nemusíte lítat sem a tam. Já jsem měl problém, protože já mám diabetes 2. typu, takže mně interna vyšla špatně. Mně se odložily hormony. Dostal jsem je asi po roce od té doby.“ Takže zdravotní stav se ti zlepšil? „Ano, jinak by mi to určitě nedali, to je strašně velký zásah do těla. Než se dostávají hormony, tak se může zažádat o neutrální jméno. To neutrální jméno pomůže k tomu Real life testu.“ Tu změnu povolí hned? „Nějak se tam čeká, asi měsíc, já už nevím. Záleží, jaká ženská tam sedí, některý se v tom nevyznají a některé jsou úplně v pohodě.“ Co se začalo po hormonech měnit? „Začaly víc růst chlupy na nohách a rukách, hlas šel dolů, pak se mi víc zakrucoval obličej, začaly mi růst vousy, vlasy jsou jemnější. Prožíval jsem to, co prožívají kluci v pubertě. Já jsem si prošel dvěma. Před operací se jde ještě ke komisi. Sedí u toho plno lidí. Rozhovor trvá asi pět minut. Schválení mi přišlo poštou asi za týden. Je teda povolení k operaci. Jako první se podle mě kluci chtějí zbavit prsou. Takže to byla moje první operace, tu jsem podstoupil v Hradci Králové.“ Jaké byly tvoje pocity po operaci? „Strašná úleva, plochý hrudník, žádný bolesti. V nemocnici jsem byl asi 3 dny, dostal jsem takovou pooperační vestu, tu jsem nosil asi 2 měsíce. Teď jsem rok po operaci hrudníku a jsem naprosto spokojený.“ Ještě nějakou operaci máš za sebou? „Jo, teď v lednu jsem byl na vyndání vaječníků, dělohy a vejcovodů. To jsem byl taky v Hradci. Měl jsem pokoj pro sebe, všichni byli milí. Operace proběhla v pořádku a já jsem šel domů. Pak jsem měl komplikace. Bylo mi na zvracení, na omdlení, bolela mě hlava. Po šestnácti dnech jsem začal trochu krvácet. O dva dny později to bylo už horší. Vrátil jsem se do Hradce a šel jsem na operaci. Zjistili, že mi praskla cévka. Vrátil jsem se domů a už je to v pořádku. Teď mi chybí už jen jedna operace, a to je penis. Upřímně se mi tyhle operace v Česku nelíbí, v Německu to vypadá daleko líp. Ten penis je funkční, může se s ním normálně sexuálně žít, ale nemáte sperma. Já chci ještě čekat.“ A co změna jména? „Sexuoložce pošlu zprávu z gynekologie, že mám pryč ženské pohlavní orgány, ona mi napíše, že je ukončená léčba a s tím dojdu na matriku. Čeká se na nové rodné číslo, jméno, dojde se na pojišťovnu a tak.“

Antonie: „Já jsem tenkrát navštívila paní doktorku Fifkovou, tam jsme si řekly, jestli to tak je. Neváhala jsem, spíš jsem řešila, jak to nejrychleji spustit. Já jsem měla velice jasno a mám jasno. Nějaké věci mi přišly zbytečné. Chápu, že se tam musí pořádat sezení a tyto věci. Zrušila jsem šatník a postupně jsem do toho vplula.“

Edward: „Myslím si, že je to u nás nastavené velice dobře. První krok byla teda sexuoložka. Tam jsem se bál, že mi řekne, že jsem lesba. Pak se chodí na testy, které ji v tom utvrdí, že jsi opravdu bisexuál, transsexuál a tak. Přijde mi strašně zvláštní, jak to podle testů může člověk odhadnout. Hormony jsem začal brát od 19 let. Sexuoložka mi to schválně oddalovala. Rok jsem byl na hormonech a šel jsem ke komisi. Ta mi byla schválena a pojišťovna mi uhradila všechny operace. Ve 20 jsem byl na první operaci. Ted' už jsem na konci přeměny. Pokud jde člověk na sterilizaci, tak je po ní už mužem. Tím se uzavírá tranzice.“

I pouhá změna jména může tranzici znepríjemnit. Ta cesta není opravdu jednoduchá. Věřím, že se Pavlovi povede poslední operace a Matyáš najde odvahu pro svou první operaci, kterou si sám přeje. V návaznosti na otázku o tranzici informanti odpovídali na dotaz: „Jaké největší rozdíly po tranzici na sobě spatřujete?“

Matyáš: „Přestal jsem vnímat role kluk x holka. Oblékám se tak, jak já chci. Nevnímám v oblékání ten gender. Jsem více otevřenější vůči všem odlišnostem. Více respektuji odlišnosti vůči normě. Rodiče mě oslovují pořád původním jménem. Mám pořád starý doklady. Nemůžu je změnit, že nejsem na hormonech, po sterilizaci a podobně. Člověk si může za peníze změnit jméno na to neutrální, ale ještě k tomu nebyla příležitost. Maturita, vysoká, Erasmus a tak, na všechno jsou potřeba doklady a chce to čas.“

Ladislava: „Psychicky od toho prvního momentu, kdy jsem začala užívat hormonální terapii, tak po týdnů jsem to začala vnímat (to je neuvěřitelné, co to v tom mozku dokáže udělat). V mém případě se ty věci začaly harmonizovat, všechno do sebe začalo zapadat. Byl to krásný pocit. Jak ten estrogen dokázal v tom mozku všechno uhladit. Všechno jsem strašně vnímala, tu změnu a to uvažování, prožívání. Po fyzické stránce změny jsou. Ztratila jsem na váze, tuk se začal přeskupovat úplně jinak. Ztratila jsem v ramenou, pleť se zjemnila. Rysy se změnily. Největší rozdíl spatřuji v tom, že z introvertního kluka se stala extrovertní žena. Jsem sebevědomá, protože jsem sama sebou a nestydím se.“

Peťa: „Člověk, budu teda mluvit za sebe, ale i za ostatní lidi z této komunity, když se staneš tím pohlavím, kterým ve skutečnosti uvnitř jsi, tak začneš poprvé žít jako člověk. Nejsi uvězněná. Když je člověk v nesprávném pohlaví, tak se nemůže projevit, musí pořád hrát nějakou naučenou roli. Ta společnost to nařizuje. Když už dojde k té přeměně, tak už začne žít jako člověk. Je to enormní rozdíl.“

Pavel: „Po mojí první dávce to bylo takový rozhozený. Ty nálady byly takový, že dva dny jsem byl úplně klidný, pak zase agresivní, nikdo na mě nemohl mluvit. Já to tak nechtěl, ale šlo to tak samo. Rozhodily se mi celý hormony. Pak už jsem se cítil klidnější, dalo by se říct,

že jsem měl vše na háku a byl jsem víc citlivější, vyrovnanější. Občas si kamarádi rejpli, že jsem na pěst, ale jinak dobrý.“

Antonie: *„To se zeptejte spíš tady“*...Antonie odkázala dotaz na svou přítelkyni, ale ta mlčela. Vy jste se znaly už před proměnou? *„Ne, ještě ne, až po ní.“* A proměna byla kdy? *„Proměna byla po 30 roku, asi tak nějak.“* Co po ní tedy pociťujete? *„Úlevu, klid.“*

Edward: *„Myslím si, že se mentálně ještě hodně vyvíjím. Cítím, že dospívám. Začal jsem tu pubertu až ve dvaceti letech. Už mám víc jak 3 roky na testosteronu a cítím, jak se tělo ustanovuje a jsem takový dospělejší, rozumnější.“*

Dovolím si za všechny informanty říct, že konečně začali žít život bez přetvářky. Podle mě si ani neumíme představit jakou úlevu a radost museli prožít. K snadnější cestě nám vždy může pomoci okolí, a proto byla položena otázka: *„Jaké byly reakce okolí na Vaši tranzici?“* *Reakce rodiny, přátel, partnera/ky, kolegů a spolužáků či učitelů.* S Matyášem jsme se dohodli, že na tuto otázku nebude odpovídat.

Ladislava: *„To je období, kdy si transsexuální člověk trošku užívá té pozornosti, v tom smyslu, že se za ním lidé začínají víc otáčet, protože vidí člověka, jak se to v jedné z těch etap začne lámat do toho druhého pohlaví a je to takové ani holka, ani kluk, tak si lidé říkají, kdo to je, co to je? Takové to byly reakce. Největší problém s tou tranzicí měli kolegové v divadle, a to gayové. Považovali mě za otevřeného člověka, který se za svou sexualitu nestyděl a otevřeně o tom hovořil. Ten pro ně stabilní člověk se najednou mění v někoho jiného. Nebyli to schopni pobrat a nechovali se ke mně úplně nejlíp, bych řekla. Od nich ty reakce nebyly pozitivní. Čím víc jsem se blížila k operaci, tak někteří lidé z toho okolí, kteří byli jako podporovatelé, tak jako by se ty nůžky více rozevíraly pro to nepochopení a to nepřijetí...bylo to hrozně zvláštní. Nevím, jestli to byla závist (smích) ze stran žen, nevím, nevím, dělám si legraci, ale paradoxně to tak bylo. Asi to pro ně bylo zajímavý, jako wau, hele náš kolega bude procházet změnou pohlaví... Kamkoliv jsem přišla po představení, do divadelního klubu a kolegové tam měly třeba své přátele, které jsem neznala, tak jsem viděla, jak si šeptali o mně. To si hold člověk během tranzice zažívá. Není to jednoduché. Reakce rodiny? To byli podporovatelé. A moji nejbližší přátelé. Já jsem v podstatě nestrádala. Já jsem si jí prošla relativně bez potíží.“*

Peťa: *„U mě se to vždycky vědělo. Největší reakce byly v médiích. Já jsem taková ta divná osoba, co si čte komentáře pod články bulváru, a dali mi to sežrat. To je běžná česká nátura.“* Takže jako modelka jsi pracovala už před proměnou? *„Ano, já jsem působila kdysi od 2016, 2017 jako androgynní model, což prostě znamenalo, že jsem předváděla jak pánskou, tak i dámskou módu. Reakce proběhly jen v médiích, v rodině to bylo všechno fajn.“*

Pavel: „*Největší podpora byla od přátel a od rodiny.*“

Antonie: „*S rodinou se nic nezměnilo. V práci to bylo na klid.*“

Edward: „*Řekl jsem to už v tom real life testu, tedy v průběhu tranzice. Na škole to akceptovali a udělali pro to všechno. Byl jsem strašně rád. Dostal jsem vlastní šatnu na převlíkání kvůli tělocviku. Záchod jsem neměl, ale mohl jsem chodit na pánské.*“
A co spolužáci? „*Ze začátku to byl celkem souboj, prostě pubertáci. Tak v tom druháku mě začali akceptovat a respektovat a přijali mě. Začali se mnou hrát sporty a brali mě prostě jako kluka. Hodně se vyptávali, ale to byla klasika. Chtěli vědět průběh a tak.*“

Některé odpovědi byly krátké a stručné, ale již v předchozích výpovědích bylo u Ladislavy, Pavla, Antonie a Edwarda řečeno, že proběhla obměna kamarádů. To můžeme považovat jak za zápornou, tak i za kladnou reakci. Jak se říká „levých hodně, pravých málo“. Ladislava se vyrovnala se zvědavými pohledy v divadle. Peťa bude mít vždy pozornost médií a tam se drbům a kritiky bohužel nevyhne, ale zachovává chladnou hlavu a ví, že si to nemá brát osobně. Pavel už v přechozích odpovědích řekl, že školy mu vyšly maximálně vstříc a podporu mohl také najít u rodičů a u blízkých přátel. U Antonie stále přetrvávají špatné rodinné vztahy, ale po tranzici si našla přítelkyni, se kterou má fungující vztah. Edward měl na školu štěstí, stejně jako Pavel. Rodina ho ve všem podporovala a urovnaly se vztahy mezi spolužáky.

Další odpovědi na následující otázky týkající se transsexuality jsou získány od již zmiňované MUDr. Petry Sejbalové.

- Kolik let bylo nejmladší, a naopak nejstarší transsexuální osobě?
 - „*Rozmezí je široké, od 5-57 let.*“
- V jakém věku k Vám nejčastěji pacienti přicházejí?
 - „*Vzhledem k širokému rozmezí je statistický průměr nic neříkající, velká část klientů kolem 18.-20. roku.*“
- Poznáte už na první schůzce, že se jedná o transsexualitu?
 - „*Někdy ano, ale většinou ne.*“
- Jak časté jsou konzultace? Jsou povinné konzultace i po úplné přeměně?
 - „*Konzultace jsou dle fáze léčby, z počátku měsíc až 2 měsíce, po přeměně potřebují předpis hormonů, proto chodí na konzultace 2x ročně.*“

3.5 Situace transsexuality v České republice

Transsexuální lidé tvoří v České republice minoritu. V roce 2007 bylo odhadem transsexuálních lidí v populaci okolo jednoho tisíce osob (Beňová, 2007, 13-14). Internetový portál *EuroZprávy* uvádí údaje ze sexuologického oddělení v Brně, které v roce 2019 za devět měsíců zaznamenalo 26 případů, v roce 2018 nemocnice eviduje 48 případů a v roce 2012 jich bylo 25. Růst počtu žádostí o změnu pohlaví eviduje i celostátní odborná komise. Důvod pro nárůst žádostí o změnu pohlaví není znám. Vedou se domněnky o tom, že to může být kvůli medializaci nebo lidé odhodili stud a nebojí se přiznání. Ministerská odborná komise pro provádění změny pohlaví transsexuálních pacientů loni vyjednala 125 případů, z toho u 48 to byla změna z muže na ženu a v 77 z ženy na muže (EuroZprávy.cz, 2019).

V České republice se každoročně v srpnu již od roku 2011 pořádá týdenní festival Prague Pride. Zakladateli jsou čeští aktivisté a zahraniční odborníci dlouhodobě žijící v Praze. Tento festival nabízí mnoho kulturních, společenských a veřejných diskusí, sportovních událostí a také mnoho zahraničních hostů. Náplní jednoho z těchto dnů je průvod Prahou a díky této události se více dostávají do povědomí společnosti (Prague Pride Festival).

V České republice existuje také občanské sdružení Transforum, které funguje od 15. května 1998. Hlavním cílem sdružení je podpora členů ve všech etapách života, boj proti diskriminaci transgenderů na pracovišti i v běžném životě a také veřejná osvěta. Každý měsíc pořádají pravidelná setkání a jejich aktivita se vyvíjí zejména v Praze (Translidé, 2004).

Jako další chci uvést organizaci Trans*Parent¹⁷ z.s, která funguje od roku 2015 a byla založena skupinou trans aktivistů. Cílem organizace je prosazování práv a pozitivních společenských změn ve prospěch transgender a genderqueer osob, také se snaží o přijetí trans* osob na společenské i legislativní úrovni (Trans*Parent).

Transsexualismus ve světě není vždy kladně akceptován. Některé země, zejména islámské státy, ho považují za neetický lékařský zákrok. Transsexuální jedinci vyhledávají jiné země, které jim operaci umožní, například Holandsko nebo Singapur.

Sňatky nejsou po přeměně pohlaví v mnoha zemích akceptovány. Česká republika, Lucembursko a zmiňované Holandsko je povoluje, ale například Velká Británie, Itálie či Francie neakceptuje. Stejně jako Česká republika má také Holandsko veliké plus v tom, že celá přeměna pohlaví je hrazena pojišťovnou. Státy jako Velká Británie nebo Rakousko hradí alespoň některé výkony související s přeměnou pohlaví (Procházka a Weiss, 2002, s. 19-20).

¹⁷ Hvězdičkou se označuje široké spektrum identit a respekt k různým genderovým projevům.

4 RESOCIALIZACE

Socializaci chápeme jako začleňování do společnosti. Resocializace se od toho odvozuje, ale znamená znovu začleňování do společnosti, a tudíž transsexualita souvisí s resocializací. Osoby po změně pohlaví začínají žít úplně nový život a jedním z mnoha jejich úkolů je snaha o opětovné začlenění do společnosti. Plastický chirurg Lukáš Frajer poskytl pro Lidovky v roce 2017 rozhovor na téma transsexualita a na otázku, která se zabývala otevřeností společnosti vůči trans osobám, odpověděl: *„Myslím, že dnešní doba je (či donedávna byla) více otevřena menšinám, což výrazně zlepšuje jejich postavení ve společnosti a jejich resocializaci. Osobně jsem se setkal s transsexualitou až jako chirurg, jinak v mém okolí nebyl nikdo s podobným osudem. Musím zpětně říci, že i já, jako mladý chirurg jsem jistě předsudky měl, ale ty velmi záhy opadly – transsexuálové jsou zcela normální lidé se svými touhami a sny a bohužel příroda si krutě zažertovala. Byl jsem řadu let členem komise pro změnu pohlaví a poslouchal jejich životní peripetie a musím říci, že jsem musel hluboce smeknout před některými z nich, kteří si prošli peklem při cestě za svým skutečným „já“ (Lidovky, 2017). Myslím si, že si nikdo z nás neuvědomuje tu náročnost, jak fyzickou, ale hlavně psychickou u jejich dlouhé cesty za změnou, dokud nepronikneme hlouběji do tématu.*

Hlavním cílem diplomové práce bylo získat odpovědi na otázku: *„Jak probíhalo Vaše začlenění do společnosti po tranzici? Co Vám nejvíce pomohlo a co bylo nejhorší?“* Z otázky jasně vyplývá, že se dotaz zaměřuje právě na resocializaci. Matyáš odpověď na tuto otázku také vynechal.

Ladislava: *„Já jsem měla i to štěstí, že jsem během tranzice, už i po tom coming outu řekla v divadle, že si řeším tuhle životní situaci a půjdu do změny pohlaví, a jak se k tomu postavíte? Půjdu o práci, nebo ne? Nevěděla jsem vůbec, jak na mě bude působit hormonální terapie, to mi nikdo nedokázal říct. V té době jsem ještě hrála, a jak jsem se začala cítit po fyzické i po té psychické stránce jinak, tak jsem řekla, že už hrát nemůžu a co uděláme. V divadle vymysleli, že se ze mě stane nápovědka. Takže já jsem nepřišla o práci a celou tranzici jsem si prožila v kolektivu, ve kterém jsem byla už desátým rokem. Já jsem se vlastně nikam nemusela začleňovat. Za sebe můžu říct, že já jsem nic hrozného neprožívala. Trošku pro mě bylo zklamání, že se mi nedařilo vrátit na jeviště jako herečka a byla jsem pořád v té nápovědní budce.“*

Peťa: ... (volně jsme pokračovaly v rozhovoru) Tvoje začlenění bylo tedy bez problémů? *„Ano. Tenhle člověk potřebuje podporu a vědět, že na to není sám.*

*Hlavně nepociťovat žádnou nenávist. Je to obrovská věc, když začneš brát hormony, tak se ti rozhodí psychika, emoce, a když se ještě člověk musí vyrovnávat s nějakým nepříjemným nátlakem, tak je to úplně zdrcující, a proto je také velké množství sebevražd u transsexuálních osob.“ Máš nějakou špatnou zkušenost? „Asi ne. Ono je nejdůležitější, jak na to člověk pohlíží. Znáám spoustu transsexuálů, kteří do toho jdou stylem, bude to hrůza, bude to hnus, bude to těžké, a tak to pak je. Já jsem takový extrémně pozitivní člověk a šla jsem do toho s tím, že kur*a brzo budu mít tu frndu a všechno vyjde, vše se povede a bude to super. Je hrozně důležitý ten přístup.“*

Pavel: „Nejhorší ty začátky, když se měníte. Vypadáte jako holka a jdete na pánský záchody a tam se koukají, jestli jste holka nebo kluk. Nechodil jsem moc do města, neměl jsem takovou odvalu.“

Antonie: „Začlenění proběhlo zcela v pohodě.“ Co pro vás bylo nejlepší, nejhorší? „Nejlepší pro mě bylo, když jsem si vyběhla na nuda pláž (smích). Ne, prostě obyčejné věci, člověk žije obyčejné věci a ty jsou ty nejlepší.“

Edward: „Po tranzici vlastně už nic nebylo, už jsem zapadl úplně. Největší a nejhorší začleňování bylo, když jsem byl před tranzicí neboli v ní, oficiálně při real life testu, kdy vlastně vše začíná. Tam jsem si začal budovat jméno, postoj ve společnosti mužů, aby mě nebrali jako ženu, a to bylo to nejtěžší, aby mě začali respektovat, že jsem muž, a že transsexualita není nic špatného. Není to nemoc, ze které se dá vyléčit prášky nebo se jen tak změnit, změnit své myšlení, abych byl žena. Dost padalo urážek a narážek. Někdo psával dost, že je to proti přírodě a že Bůh to takto nechce, že jednou jsme dostali toto tělo, a tak v něm máme i umřít. Ze začátku mě to dost ničilo psychicky, ale dnes to se mnou už tak nezacloumá, už jsem silnější člověk a díky tomu, kdo jsem, a díky své tranzici, jsem musel i dříve dospět, a tak jsem pevnější nežli na začátku tranzice. Dnes to беру s úsměvem a nijak se mě to moc nedotkne, už ne. Nedovolují těm některým homofobům, aby se mě to nějak psychicky dotklo, protože teď, když už mám tedy i penis, tak bych podle nich měl být muž, protože dost lidí, co mi psávalo urážky, tak naráželi na to, že žena je ta, co má pipinku, a muž je ten, co má pindíka, takže teď už bych teoreticky měl být mužem pro všechny homofoby (smích), ale teď, jak jsem už nějaký ten pátek po tranzici, tak už narážky nepotkávám, spíš většinou obdiv, respekt a úctu k tomu, co dělám. Nikdy se už nestalo, že by mě někdo zastavil a urážel mě. Před a při tranzici se to stávalo, ale teď už spíše jen třeba pod články nebo rozhovory, co jsem dával televizi a novinářům, ale to jsou typičtí homofobové, co se bojí těchto lidí, protože je neznají, a odsuzují je, aniž by je poznali. Dost lidí, co mě poznalo a pak zjistili, že jsem byl holka, tak jako na mě

koukali s otevřenou pusou a říkali, že by nevěřili, že jsem někdy byl holka, že mám jejich respekt, protože toto je síla, takže spíš teď mám úctu, respekt a obdiv.“

Otázka týkající se resocializace byla položena i MUDr. Sejbalové. *„Pokud myslíte, že tento termín znamená socializaci v novém pohlaví, tak rozhodně to není snadná cesta.“*

Dívat se, jak se každý den mění tělo, brát hormony, zažívat druhou pubertu, podstupovat náročné operace, získávat nové doklady a mnoho dalšího. Tím vším si musejí projít. Tito lidé si určitě přinejmenším zaslouží obdiv. Zažívají a podstupují něco, do čeho se člověk nedokáže stoprocentně vžít. Pomluvy, nenávist a ztráty blízkých lidí bohužel patří k životu, ale ze všeho nejpodstatnější je cítit podporu od těch nejbližších, kteří zůstanou. Nikdo se nechce cítit sám a je důležité vědět, že člověk se má na koho obrátit. Jak už řekla Peťa, je důležité ke všemu přistupovat pozitivně. Dostávají druhou šanci na život a vydobytí nového postavení ve společnosti, získání respektu, úcty a mnoho dalšího je pro někoho jednoduché a pro někoho složité. Každý z informantů měl někoho, na koho se mohl vždy obrátit, a to je to hlavní a celou resocializaci to může usnadnit. Co považuji za velikou výhodu, je to, že transsexualita se zřídka kdy pozná. Díky tomu se transsexuálové mohou vyhnout zvědavým pohledům, urážkám na ulicích a podobně. Těší mě, že všichni informanti zažívali resocializaci bez větších problémů. Když člověk překoná těžké začátky, jde už pak vše snáz.

Informantům byla položena další otázka *„Změnil se Váš pohled na svoji orientaci?“* Sexualita je vrozená a nemění se, ale i přesto jsem si tento dotaz nemohla odpustit a cílem bylo zjistit, jestli se změnou pohlaví vznikaly nějaké pochyby o orientaci a podobně.

Ladislava: *„Od dětství se mi líbili kluci a kluci se mi líbí i teď. Předtím jsem byla homosexuální kluk a teď jsem heterosexuální žena.“*

Peťa: *„Sexualita se nikdy nezmění. Já jsem vždycky byla na kluky. Kdybych zůstala klukem, jsem gay. Teď jsem heterosexuální žena. Jestli se ti líbí kluci od narození, tak se ti budou líbit do konce života.“* A teď máš přítele? *„No, několik (smích).“* A co sexuální život? *„Sex funguje úplně normálně, hlavně ta vagina funguje úplně normálně. V lednu byl týden, kde vyšlo přesně deset článků o mojí vagině, takže jsem na tyhle otázky zvyklá. Je to fakt dobře udělané, funguje, jak má.“* Jaký byl pro tebe první sex? *„No, byla jsem samozřejmě nervózní, jsem byla vlastně panna. Ten kluk to samozřejmě věděl, a tak k tomu i přistupoval.“*

Pavel: *„Nejdříve jsem byl teda lesba a teď jsem trans osoba, která je pořád na holky.“*

Edward: *„Já nevím. Já jsem tu orientaci nikdy neřešil. Stále se v té orientaci hledám. Já jsem byl vychováván tak, že muž je se ženou a jinak to nejde. Já jsem byl škatulkovaný v tom, že jinak to prostě nebude. Proto mám teď ty zmatky, že se mi zalíbí nějaký kluk, rozumím si s ním*

a mě to děsí, protože si řeknu, jak to přijme moje rodina, protože jsme silně věřící a mamka mi řekla, že to je nemožné.“

Až na Edwarda mají informanti o své orientaci jasno. Gay se stane heterosexuální ženou, ale ta orientace se nijak nemění. Je zajímavé pozorovat, jak se během jejich života mění to pojmenování. Matyáš s Antonii na tuto otázku neodpověděli, ale o Antonii víme, že má přítelkyni a přitahuje ji stejné pohlaví.

Zapomenout na svůj původní život může být velice obtížné. Zajímalo mě, zda informanti sdělují svou původní identitu při navazování nových vztahů a podobně. Byla jim položena otázka: *„Přiznáváte svoji změnu identity při navazování kontaktů a při dalších příležitostech?“* Matyáš na tuto otázku také neodpovídal.

Ladislava: *„Tím, že jsem byla herec a teď jsem herečka, tak v tom divadelním prostředí se ví, čím jsem si prošla. Nemám potřebu něco někomu říkat. Pokud by se jednalo o vztahy, tak jsem to nikdy netajila. Ne, že bych se na první schůzce pochlubila tím, čím jsem si prošla, ale řídila jsem se radou sexuoložky, že to nemám hned říkat, že se nemám limitovat. Řekla, že mám vyčkat do chvíle, kdy se do mě člověk zamilovává, a teprve potom mu to mám nějak citlivě vysvětlit. Je to 50 na 50. Buď to dá, nebo to nedá a tohle jsem zažívala a tímto jsem se řídila. Vždycky z toho jsou ti muži překvapení, zaskočí je to. Nikdy jsem nelhala a vždycky jsem to řekla. Jsou samozřejmě případy, kdy nemám potřebu to říkat. Jestliže se mě někdo zeptá ve společnosti, pokud má tu drzost (smích), hele já jsem slyšel, že jsi prošla tím a tím, tak na to řeknu jen prošla, ano, a víc se o tom nebavím. Pokud to stojí za to, to s tím člověkem probrat, tak to proberu a trošku mu nějak zvednu povědomí o této problematice. Ale ano, přiznávám to, netajím to.“*

Peťa: *„Jednou jsem zkusila takovou věc, že když jsem se seznámila s klukem, tak jsem mu to neřekla. Už po třetím rande jsem mu to napsala a on mi odepsal, že to celou dobu ví, že mě zná z médií. Já to prostě neutajím, já to říkám, myslím teda v Česku a na Slovensku. Když jsem v zahraničí, tak to neříkám. Když bych budovala vztah, o kterém si myslím, že bude trvalý, delší, tak nechci riskovat, že se to provalí, a řeknu to.“*

Pavel: *„Ze začátku, když si s někým začnu psát, tak to neříkám. Já nejdřív toho člověka musím poznat, získat důvěru a pak k tomu třeba dojdeme.“* A co v práci? *„Ze začátku jsem tam nastoupil, to nevěděli, potom jsem to řekl, kdyby náhodou byl nějaký problém s rodným číslem. Řekl jsem to šéfové, dvěma kolegyním, prostě těm, co v práci věřím, a ti to vzali v pohodě.“*

Antonie: *„Nemám to zapotřebí. Já to nechávám být.“*

Edward: „Nestydím se za to, ale na pohovoru jsem to neřekl a v práci to neví. Hodně lidí mi říká, že to na mně ani nepozná, takže to je plus bod. Když se zeptají, tak jim odpovím, ale jinak to nedělám. Proč to říkat, když to na mně nepozná?“

Člověk je po úspěšné tranzici, zažívá obrovskou úlevu a radost. Co když se i po takové náročné cestě budou objevovat myšlenky na původní život, který chce člověk zpět? Co když celá tranzice byla chyba? I takové otázky můžou vyvstat a pro informanty se nabídl otázka: „Litujete nějaké věci v průběhu tranzice?“ U Matyáše bylo pouze pozměněno slovo tranzice.

Matyáš: „Lituji toho, že jsem to na naše tenkrát tak vybalil. Měl jsem počkat, bylo to pro mě matoucí. Mohl jsem něco udělat jinak, líp.“

Ladislava: „V té době mi bylo smutno, že jsem v tranzici přišla o partnera a o práci v tom smyslu, že jsem přestala hrát. Ta práce, to se tak prostě stalo, to byla nutnost. Během tranzice nebylo čeho litovat. Člověk se těší, že tu cestu ujde. Uvědomila jsem si, že ani za milion partnerů, ani za milion hereckých příležitostí bych nevyměnila tranzici a především to, že jsem se stala ženou. Ne, ničeho nelituji.“

Petřa: „Ničeho. Jsem strašně ráda, že jsem do toho šla. Hodně lidí lituje toho, že do toho nešli dřív. Já znám paní, která do toho šla ve svých 72 letech, ta samozřejmě lituje, to je jasné. Všechno jsem udělala v pravý čas.“

Pavel: „Určitě ne. Bylo to nejlepší rozhodnutí v životě, které jsem udělal. Neměnil bych. Kdybych to chtěl změnit, tak už to dávno udělám. Podstupuju operace, který jsou pro tělo tak náročný...prostě ne, neměnil bych. Nedokázal bych si představit život zpětně. Lidi by mě oslovovali jako holku, strojit se jako holka, mít dlouhé vlasy, to ne, nelituji.“

Antonie: „Lituji, že jsem nešla dřív.“

Edward: „Upřímně asi ne. Stalo se, co se stát mělo. Můj život se otočil o 180 stupňů. Jsem za to vděčný, dostal jsem jiný pohled na život.“

MUDr. Petře Sejbaldové byla položena otázka, zda někdo z jejích klientů žádal o přeměnu pohlaví zpět. „Na našem pracovišti nikdo.“

Všichni informanti jsou se svou přeměnou pohlaví spokojeni a své původní pohlaví by zpět nechtěli. Konečně mohou žít bez jakékoliv přetvářky. Lidé by si měli jít za tím, co chtějí. Pokud je někdo na pochybách a tranzice se stále obává, tak nejlepší volba je poradit se s člověkem, který do procesu tranzice sám šel. Dále odpovídali na otázku: „Máte nějaké rady pro trans* lidi?“ Věřím, že tyto vzkazy mohou někoho podpořit a dodat mu kuráž.

Matyáš: „Pokud se člověk chce vyoutovat, tak ať počká na bezpečné prostředí, mít to zázemí. Nehrnout se do toho za každou cenu. Zapojit se do komunit online nebo přijít na setkání třeba Trans*parentu. Zjišťovat si, načítat si, nebát se si to přiznat.“

Ladislava: „*Asi to bude znít jako fráze, ale není to tak myšleno. Žít v pravdě a nebát se. V tom smyslu být tím, kým se cítím. Jít si za tím, kdo jsem. Jedině tak člověk může prožít šťastný život. Jestli si myslíte, že prožíváte šťastný život, a přitom se dennodenně užíváte tím, že byste chtěli být někým jiným, nežijete šťastný život. Doběhne vás to. Transsexualita člověka vždycky doběhne. Hovořím nejen za sebe, ale hovořím i ze zkušeností jiných lidí, kteří si transsexualitu a pohlavní identitu řešili. Rozhodně se nebát. Ono to vypadá šíleně, to přiznání, coming out, tranzice, ale to je jen takový strašák a ta realita taková není a všechno je to potom vykoupeno dosažením toho cíle. V období tranzice nikam nespěchat. Užít si jí a prožít si jí sám se sebou. Rozloučit se s minulým životem a proplouvat do toho nového. Rozhodně nikam nespěchat. Taková moje zásadní rada je: Na nic netlačit. Ať si to okolí taky pozvolna zvyká samo, ať má okolí čas se se vším srovnávat. Není dobré se ze dne na den převléknout z ženy na muže. To bude vždycky šok. Tranzicí projít zvolna a nenásilně.*“

Peťa: „*Ať do toho jdou co nejdřív. Minimálně k tomu sexuologovi. Ať si nějak uspořádají to, že jsou žena, nebo muž ve špatném těle, a nebo ne*“

Pavel: „*Nebát se do toho jít. I když bude podpora jen od kamarádů, tak do toho stejně jít. Rodiče se s tím časem smíří. Absolutně se změní život od základů. Budete spokojenější, budete mít radost ze života, nebudete se bát jít ven nebo se s někým seznámit. Změní se život k lepšímu. Je to lepší než být v těle, ve kterém nechtějí být. Všechno jde.*“

Antonie: „*Každý si to musí říct sám. Když to udělají, tak si za tím jít.*“

Edward: „*Nevzdávat se. Jednou jsi nahoře a jednou dole. Člověk se musí naučit přijímat situace takové, jaké jsou, a brát si z toho jen to dobré. Hlavně se z toho nehroutit.*“

Podstoupit tranzici není rozhodnutí ze dne na den. Pokud shrnu rady od informantů, tak je důležité:

- Nastřádat si co nejvíce informací. Vědět přesně, co vše to obnáší.
- Vybrat správné načasování pro sdělení coming outu.
- Jít si za svým cílem.
- Nebát se.
- Nevyvíjet zbytečný tlak a během tranzice nespěchat.
- Nevzdávat se.

4.1 Diskriminace

Co se týká České republiky a zákonů o diskriminaci, nabízí se nám zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon). Jsou v něm zapracovány příslušné předpisy Evropské unie, v návaznosti také na Listinu základních práv a svobod a mezinárodní smlouvy, které jsou součástí právního řádu. Zákon vymezuje právo na rovné zacházení a zákaz diskriminace v oblastech zaměstnání, v přístupu k povolání, podnikání a v jiných samostatných výdělečných činnostech, včetně začleňování do profesního života, v pracovních a služebních poměrech a v jiných závislých činnostech, členství a činnosti v odborových organizacích a v profesních komorách, sociálního zabezpečení, přístupu ke zdravotní péči, přístupu ke vzdělání a v přístupu ke zboží a službám, včetně bydlení, pokud jsou nabízeny veřejnosti nebo při jejich poskytování (Zákon č. 198/2009 Sb.).

Na našem území nebyl proveden žádný výzkum zaměřující se přímo na skupinu trans osob. Zmíním ale výzkum, který se zaměřoval na život leseb, gayů, bisexuálů a transsexuálů v České republice. Výzkum probíhal pomocí online dotazníkového šetření a zaměřil se na jejich zkušenosti s diskriminací, obtěžováním a násilím. Nezapomínalo se také na společenské stereotypy a předsudky. Sběr dat probíhal od 19. září do 5. listopadu 2018. Dotazník vyplnilo celkem 1981 respondentů a respondentek ve věku 13 a více let. Bylo zjištěno, že LGBT+ lidé jsou se svým postavením v České republice spíše spokojeni, ale na druhou stranu si ¾ respondentů myslí, že jsou diskriminováni. Právě trans lidé pocítují více diskriminaci, jsou méně otevřeni vůči přátelům, rodině, kolegům či spolužákům. Velká část se také často setkává s různými předsudečnými názory ze strany většinové společnosti. Více než třetina LGBT+ lidí se cítila být diskriminována, nejvíce se jedná o oblast školství a vzdělávání. Nejčastější projevovaná forma odporu je pomocí vtípků, ponižování a urážek (Šabatová, 2019).

Podle zákona č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, *„je zakázána diskriminace uchazečů a vojáků z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, sexuální orientace, víry a náboženství, národnosti, etnického nebo sociálního původu, majetku, rodu, manželského a rodinného stavu a povinností k rodině, těhotenství nebo mateřství anebo proto, že vojákyně kojí. Je zakázáno i takové jednání služebních orgánů, které diskriminuje nikoliv přímo, ale až ve svých důsledcích. Za takové jednání se považuje i navádění k diskriminaci“* (Zákon 221/1999 Sb., § 2).

V návaznosti na tento zákon bych ráda zmínila případ transsexuální osoby, která na úkor své změny pohlaví byla odmítnuta Armádou České republiky, když se ucházela o pracovní místo. Jedná se o Jiřího Brokeše, který v roce 2003 podstoupil změnu pohlaví a stala se z něho Jaroslava Brokešová. Jako muž absolvovala základní vojenskou službu a řekla si, že by s novým životem mohla začít i nová kariéra v prostředí, které zná, a tak se rozhodla pro vstup do Armády České republiky. Svou změnu pohlaví před vojáky netajila. Začala procházet všemi potřebnými testy, jako jsou například zátěžové a psychologické. Po testech jí bylo komisí oznámeno, že s odvoláním na vyhlášku 256/1999 Sb¹⁸., diagnózu F64 týkající se poruchy pohlavní identity ji odmítají do armády přijmout. Jak známý sexuolog Radim Uzel, tak i Jaroslava Brokešová tvrdí, že se jedná o diskriminaci. Tento případ se stal prvním svého druhu v Česku (Translidé, 2020). Jaroslava je plnohodnotná žena a přijde mi na škodu, že se na transsexualitu někteří lidé koukají, jako kdyby to bylo něco abnormálního, a mají potřebu podle toho posuzovat druhé.

TGEU, zkratka znamenající Transgender Europe, je členská organizace založená v roce 2005. Od té doby TGEU stále roste a prosadila se jako legitimní hlas pro trans komunitu v Evropě a Střední Asii se 129 členskými organizacemi ve 44 různých zemích. Dnes má TGEU kancelář v Berlíně. TGEU si představuje Evropu, Střední Asii a zbytek světa bez diskriminace, kde každý člověk může žít podle své genderové identity a genderového vyjádření bez zasahování a kde je transsexualita respektována a oceňována. TGEU pracuje na této vizi prostřednictvím advokačních prací, budování komunit a monitorovacích projektů. Jejím posláním je dát trans lidem hlas a platformu po celém světě. Staví se za práva trans lidí a sociální spravedlnost, zvyšuje povědomí o otázkách, kterým trans lidé čelí, a ve spolupráci s ostatními podporují silné hnutí. Jejím hlavním cílem je směřovat práci k lidem přímo ovlivněným danými otázkami (TGEU, 2019).

Na jejich stránkách můžeme najít mapu s názvem *Trans Rights Europe & Central Asia Index 2019*, kde je uvedeno 53 států, 49 států evropských a zbylé 4 se nacházejí v centrální Asii. Mapa se zaměřuje na 6 oblastí, a to na právní uznání pohlaví, projev nenávnosti a zločin ze zaujatosti, azyl, zdravotní péče, rodinné právo a diskriminace. V kategorii diskriminace se dočteme, že 30 zemí, včetně České republiky, chrání před diskriminací v zaměstnání, 9 členských států EU¹⁹ porušuje právo EU tím, že nechrání před diskriminací v zaměstnání. Česká republika má také právní úpravu v oblasti vzdělávání, zboží a služeb, zdravotní péči,

¹⁸ Vyhláška č. 256/1999 Sb., Ministerstva obrany o posuzování zdravotní způsobilosti k vojenské činné službě je již zrušena a nahrazena vyhláškou č. 357/2016 Sb., o zdravotní způsobilosti k výkonu vojenské činné služby, podle které není zakázáno přijmout osobu s poruchou pohlavní identity.

¹⁹ Itálie, Irsko, Kypr, Litva, Lotyšsko, Nizozemsko, Polsko, Rumunsko a 7 autonomních společenství Španělska

rovném zacházení a v dalších sférách života. Státy, které neposkytují žádnou právní úpravu v kategorii diskriminace, jsou například Bělorusko, Rusko, Rumunsko, Turecko nebo Itálie (TGEU, Trans Rights Europe & Central Asia Map & Index 2019).

V Listině základních práv a svobod 2/1993 Sb. můžeme v čl. 6 najít větu: „Každý má právo na život“ a k tomu dodám, že každý má právo svobodně se rozhodnout, jakým způsobem ho bude žít.

Během rozhovorů mě zajímal názor informantů na situaci LGBT+ komunity a byla jim položena otázka: „*Jak vnímáte postavení LGBT+ lidí v české společnosti?*“

Matyáš: „*LGBT komunita je v dnešní době tolerovaná. Většinou. Lidí vědí, že to tady je, a většinou nejsou už fyzické útoky, ale přijde mi, že tu není žádný respekt. Manželství třeba furt není pro stejnopohlavní páry.*“ Takže ti vadí zákony? „*Ano, zákony, proč je tady sterilizace pro trans lidi? Je to hovadina. Potom ta tolerance, je to jako, já to snesu, ale ať si to dělají doma.*“ Jakou zemi považuješ za tolerantní? „*Hodně se uvádí Holandsko, která je hodně vstřícné vůči LGBT komunitě. Uvádí se hodně i Kanada.*“

Ladislava: „*Já si myslím, že můžeme být rádi, že žijeme v České republice, protože jsou některé státy, kde to mají lidé daleko složitější a těžší. Já nevím...Nevím, jak se mám vyjádřit. Myslím si, že si každý žije na svém písečku a stará se o svoje věci, takže pokud se objeví nějaké hejty na tuto komunitu, tak to jsou prostě nějakí křiklouni. Nevím, netroufám si toto hodnotit. Myslím si, že se tady těm lidem žije dobře a všude jsou primitivové, ale nemyslím si, že se tady zažívá strach o život. Myslím si, že je postavení dobré. Říkám to za sebe.*“

Peťa: „*Já si myslím, že odpovím jinak než většina, ale je to u nás v pořádku.*“ A co diskriminace? „*Já jsem se nikdy s diskriminací nesečkala. Setkám se s ní pouze, když někdo napíše článek a v té diskusi jsou lidé schovaní a říkají všechno, ale do očí mi nikdy nikdo nic neřekl. Ale já jako žena fakt vypadám, myslím si, že kdybych byla vyšší, měla velká ramena, hrubý hlas a hrubé rysy, tak si myslím, že by mi to společnost sežrat dala. Myslím tím hlavně výrazy a podobně.*“

Pavel: „*Dvakrát jsem byl na Prague Pride. Bylo to krásný, ta atmosféra. Lidí se objímají, drží spolu, fotí se spolu. Všimají si sebe, jdou průvodem, nikomu nic nedělají. Seznámil jsem se tam s novými lidmi. Prague Pride je úžasná věc. Je to poznání stejných lidí, jste v komunitě, kde se nemusíte bát, nepřetváříte se. Pociťuji diskriminaci vůči gayům. Co si budeme, chlapi jsou paf, když vidí dvě ženský, jak se libají, takže lesby jim nevadí, ale gayové jim přijdou odporní a odpad společnosti. Přijde mi to hloupý. O trans není taková zmínka, aby to lidi tolik hrotili, ale určitě si taky rejpnou.*“

Antonie: „*To je těžká otázka. Asi tak...já si žiju svůj život, mám nastavené priority, které mám, a vím velice přesně, co chci. Ano, dobře, chápu, že je organizace, která vydupává nějaké práva, ale na druhou stranu jsem v nějakých věcech konzervativní, a že bych cítila potřebu být v těchto organizacích a někde se sdružovat nebo takhle, tak na to nemám prostě čas.*“ Myslíte si, že je tady diskriminace vůči LGBT+ lidem? „*Mě nikdo nediskriminoval.*“

Edward: „*To je strašně těžký a hrozně individuální. Ted' se hodně řeší to manželství pro lesby a gaye a k tomu se stavím hodně pozitivně. Všichni jsme z masa a kostí, proč to tedy rozlišovat? Dělat jim naschvály a dělat jim to těžší? Nedává to smysl. Mě to mrzí skrz ty lidi.*“ Myslíš si, že je tady diskriminace? „*Je tady diskriminace. Skrze to manželství a někdy i skrz práci. To se mi osobně stalo. Jsem transsexuál, je to proti přírodě a takovýho člověka v práci nechtějí. Řekl mi, že tam takového člověka nechce. Pořád jsme jenom lidi a ten svět by byl krásnější, kdyby to akceptovali.*“

Otázka týkající se diskriminace vůči LGBT+ komunitě byla položena i MUDr. Petře Sejbalové a její odpověď byla: „*Nemyslím si, že by byli diskriminováni.*“

Stejně tak jako u případu Jaroslavy Brokešové můžeme u Edwarda vidět diskriminaci při snaze získat zaměstnání. Je smutné, že se to v dnešní společnosti stále děje. Ve výsledku si život v České republice chválí, ale podle informantů by nebylo na škodu, kdyby se některé věci změnilo, zejména zákony.

5 PRÁVNÍ ASPEKTY TRANSSEXUALITY

Transsexualita se dotýká mnoha oblastí. Byly zmíněny například psychologické, zdravotnické, sociální oblasti a samozřejmě se nesmí zapomínat na oblast právní, která s tématem úzce souvisí. V České republice bohužel neexistuje ucelená právní úprava zákona, která by se věnovala problematice transsexuální, což velice ztěžuje orientaci v této problematice. Z toho důvodu budou v této kapitole uvedeny zákony a vyhlášky, které alespoň částečně zasahují do této tematiky, a jsou to:

- Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, který byl zrušen a nahrazen zákonem č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách),
- Zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů (zákon o evidenci obyvatel),
- Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů,
- Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách,
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník,
- Vyhláška č. 3/2015 Sb., o některých dokladech o vzdělání.

V předchozí podkapitole 5.1 *Diskriminace* jsou již zmíněny 2 zákony, antidiskriminační zákon a zákon o vojácích z povolání, které samozřejmě spadají do tohoto tématu, ale jsou popsány už výše. V následujících podkapitolách nebudou citovány celé zákony, ale jen potřebné paragrafy a odstavce, tedy ty, které se týkají tématu.

Transsexualismus je zcela převrácená pohlavní identita, která neodpovídá tělesnému utváření, a tedy ani matriční pohlavní příslušnosti. Osoba tělesně i úředně mužská se naprosto ztotožňuje s ženským pohlavím, a naopak. Člověk tuto nespokojenost se svou rolí prožívá velice těžce a usiluje o změnu pohlaví a o změnu matričního pohlaví (Brzek, 1997, s. 43).

S touto změnou přichází také mnoho otázek, například „*Dochází-li ke změně pohlavní příslušnosti, nastává zpětně nebo od daného okamžiku?*“ Jedinec může uzavírat sňatek, stát se rodičem a podobně, tyto právní úkony, které proběhly před přeměnou pohlaví nejsou zpochybněny. Uplynulá doba zaměstnání se zařazuje pro výpočet důchodu. Rodičovský zápis se také nemění. Transsexuál zůstává nadále rodičem s veškerými právy a povinnostmi. To znamená, že matkou zůstává vždy žena, která dítě porodila, přestože si později změnila pohlaví. Stejně tak zůstává i otcovská role. Provedená právní změna nemůže mít zpětné účinky (Raichlová a Procházka, 2002, s. 107-108).

Tím se zabývá právě zákon 89/2012 Sb., známý pod názvem občanský zákoník. Změně pohlaví se přímo věnuje § 29 a uvádí:

„(1) Změna pohlaví člověka nastává chirurgickým zákrokem při současném znemožnění reprodukční funkce a přeměně pohlavních orgánů. Má se za to, že dnem změny pohlaví je den uvedený v potvrzení vydaném poskytovatelem zdravotních služeb.“

„(2) Změna pohlaví nemá vliv na osobní stav člověka, ani na jeho osobní a majetkové poměry; manželství nebo registrované partnerství však zaniká. O povinnostech a právech muže a ženy, jejichž manželství zaniklo, ke společnému dítěti a o jejich majetkových povinnostech a právech v době po zániku manželství platí obdobně ustanovení o povinnostech a právech rozvedených manželů ke společnému dítěti a o jejich majetkových povinnostech a právech v době po rozvodu; soud rozhodne, a to i bez návrhu, jak bude každý z rodičů napříště o společné dítě pečovat“ (Zákon č. 89/2012 Sb., § 29).

5.1 Právní změny v osobních dokladech a dokumentech

O pohlaví člověka se rozhoduje při narození podle fyzického vzhledu a vnějších pohlavních znaků. Případná přeměna pohlaví nezpochybňuje správnost určení pohlaví při narození. Následně proběhne zápis do matriky, přidělení rodného listu a čísla. Pokud někdo bude žádat o změnu pohlaví, tak ze společenského a právního hlediska je cílem nastolit takový právní stav, aby se s ním jedinec ztotožňoval (Raichlová a Procházka, 2002, s. 107). Transsexuální osoby mají právo na změnu zápisu jména, příjmení a pohlaví v matrice podle zákona č. 301/2000 Sb. o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů. Jedná se o „§ 72 (5) Matriční úřad povolí na základě žádosti fyzické osoby a potvrzení poskytovatele zdravotních služeb změnu jména, popřípadě jmen, a příjmení

a) na neutrální jméno a příjmení, byla-li zahájena léčba pro změnu pohlaví, nebo

b) na jiné jméno, popřípadě jména, a příjmení, byla-li léčba pro změnu pohlaví dokončena.

Nepožádá-li fyzická osoba po změně pohlaví o změnu jména a příjmení, matriční úřad uvede v knize narození její příjmení v souladu s pravidly české mluvnice ve tvaru odpovídajícím novému pohlaví; jméno do knihy narození nezapíše a učiní o tom oznámení soudu“ (Zákon č. 301/2000 Sb., § 72).

V zákoně č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů (zákon o evidenci obyvatel) se nachází § 17 *Změna rodného čísla.*

(1) Změna rodného čísla se chápe jako přidělení nového rodného čísla.

(2) Změna rodného čísla je možná v případě, kdy došlo k přeměně pohlaví (Zákon č. 133/2000 Sb., §17).

Transsexuální osoba má také možnost požádat o stejnopisy vysvědčení, diplomů a podobně. „*Pokud se stejnopis vydává z důvodu změny jména, příjmení nebo rodného čísla, uvede se na stejnopisu jméno a příjmení žadatele a jeho rodné číslo podle stavu ke dni vydání stejnopisu. K žádosti o vydání stejnopisu se přiloží prvopis vysvědčení, výučního listu nebo diplomu o absolutoriu a doklady o změně jména, příjmení a rodného čísla*“ (Vyhláška č. 3/2015 Sb., § 4).

5.2 Změna pohlaví z lékařského hlediska

K problematice transsexualismu se věnuje pouze jediný zákon, který se týká lékařského zásahu do reprodukční činnosti, kastrace, sterilizace a dalších zákroků. Jedná se o zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu (Raichlová a Procházka, 2002, s. 109). Tento zákon byl zrušen a nahrazen zákonem č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách).

Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu byl 1. 4. 2012 zrušen, ale uvádím ho pro vzájemnou komparaci mezi zákony. Věnoval se péči o zdraví, zdravotnictví, řízení péče a jiným výkonům, jako například zákrokům u transsexuálů. Jediná zmínka týkající se transsexuálů se nacházela v § 27 a zní: „*Sterilizace se smí provést jen se souhlasem nebo na vlastní žádost osoby, u níž má být sterilizace provedena, a to za podmínek stanovených ministerstvem zdravotnictví.*“ „§ 27a: (1) *Kastrace, stereotaktické operace a zákroky u transsexuálů se provádějí pouze na žádost osoby, u níž mají být provedeny, a po schválení odbornou komisí, kterou tvoří právník, nejméně dva lékaři se specializací v příslušném oboru a dva další lékaři nezúčastnění na provádění lékařského zásahu.*“ „§ 27a: (2) *Před podáním žádosti musí být osoba náležitě informována lékařem o povaze lékařského zásahu s upozorněním na rizika a případné nepříznivé důsledky s ním spojené*“ (Zákon č. 20/1966 Sb., § 27). Jelikož byl tento zákon zrušen a nahrazen zákonem č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, tak zde už nenalezneme ani jednu zmínku o transsexuálních osobách či o sterilizaci a kastraci. Platí zde ještě zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, který se věnuje více podrobněji oblastem týkajících se kastrace, sterilizace a změně pohlaví transsexuálních osob než bývalý zákon č. 20/1966 Sb. Všechny oblasti jsou daleko více popsány a pochopitelné. Konkrétně se to nachází

v HLAVA II – ZDRAVOTNÍ SLUŽBY POSKYTOVANÉ ZA ZVLÁŠTNÍCH PODMÍNEK.

Nejdříve se zákon věnuje sterilizaci, tedy neplodnosti:

„§ 12: Sterilizací se rozumí zdravotní výkon zabraňující plodnosti bez odstranění nebo poškození pohlavních žláz. Sterilizaci lze provést ze zdravotních důvodů nebo z jiných než zdravotních důvodů. Zdravotními důvody se rozumí takové nemoci nebo vady, u nichž existuje vysoká míra pravděpodobnosti vážného ohrožení zdraví nebo života v důsledku těhotenství nebo porodu nebo zdravého vývoje plodu nebo zdraví nebo života budoucího dítěte.“

§ 13 (1) Sterilizaci ze zdravotních důvodů lze provést pacientovi, který dovršil věk 18 let a udělí s úkonem písemný souhlas.

(3) Odbornou komisi ustavuje poskytovatel. Pokud se jedná o sterilizaci u muže, odborná komise se skládá ze 3 lékařů působících v oboru urologie, klinický psycholog a právník. Jestliže jde o případ ženy, mezi členy v odborné komisi jsou 3 lékaři v oboru gynekologie a porodnictví, psycholog a právník.

„(5) K jednání odborné komise je vždy přizván ošetřující lékař pacienta, který provedení zdravotního výkonu doporučil, avšak během rozhovoru členů komise s pacientem nesmí být ošetřující lékař přítomen.“

(6) K jednání odborné komise je vždy přizván zákonný zástupce či opatrovník pacienta, kterému budou předány informace o zdravotním výkonu, jeho trvalých následcích a možných rizicích. Záznam podepíše všichni členové odborné komise, pacient a zákonný zástupce nebo opatrovník. U pacienta se přihlíží k jeho rozumové vyspělosti. Nebude-li schopen sdělené informace pochopit či záznam podepsat, uvede se tato skutečnost v záznamu, který je součástí zdravotnické dokumentace.

„(7) Odborná komise vypracuje písemné odborné stanovisko, ve kterém zhodnotí, zda jsou splněny veškeré podmínky k provedení sterilizace; zároveň uvede dobu platnosti stanoviska, a přitom zohlední naléhavost provedení zdravotního výkonu. Ke kladnému stanovisku s provedením sterilizace je zapotřebí souhlasu všech členů odborné komise. V případě, že se souhlasu všech členů nepodaří dosáhnout, odborná komise ve svém stanovisku popíše důvody, které k tomu vedly. Poskytovatel předá kopii stanoviska odborné komise zákonnému zástupci pacienta nebo opatrovníkovi pacienta.“

§ 14 Sterilizaci z jiných než zdravotních důvodů lze provést pacientovi, který dovršil věk 21 let, pokud tomu nebrání podstatné zdravotní důvody. Úkon lze vykonat na základě písemné žádosti.

§ 15 (1) Před provedením sterilizace ze zdravotních nebo jiných než zdravotních důvodů je ošetřující lékař povinen informovat pacienta o celkové operaci. Všechny informace musí být sděleny před zdravotnickým pracovníkem, který vystupuje jako svědek. Pacient má také nárok požadovat dalšího svědka podle svého výběru. Záznam o podání informací podepíše ošetřující lékař, pacient, svědek či svědci. Pokud se jedná o sterilizaci ze zdravotních důvodů, je lhůta mezi podáním informací a udělením souhlasu nejméně 7 dnů, 14denní lhůta je pak u sterilizace z jiných než zdravotních důvodů.

(2) Sterilizaci lze zahájit, jestliže byl udělen písemný souhlas od pacienta, zákonného zástupce či opatrovníka pacienta.

Na již zmíněných stránkách TGEU, tedy Transgender Europe, můžeme naleznout mapu, která se zaměřuje právě na sterilizaci. 16 zemí v Evropě a Střední Asii stále vyžaduje sterilizaci trans osob usilujících o jejich legálního genderového uznání. Jedná se například o Slovensko, Rumunsko, Turecko, Lotyšsko, Finsko a o Českou republiku (TGEU, 2019).

Na téma sterilizace jsme s některými informanty narazili během rozhovorů. Matyáš tvrdí, že se sterilizací nesouhlasí. *„Proč je tady sterilizace pro trans lidi? Je to hovadina“*. K tomuto tématu se vyjádřil i Pavel, který řekl: *„Nechápu proč si stěžují na sterilizaci. Když chci být chlap, tak chci být prostě chlap. Nechci mít ženský pohlavní orgány. Když jsem se dostal tak daleko, proč bych si je nechával. Jak mě pak mají brát ty lidi? To by do mě pak lidi ryli.“* Kladně se ke sterilizaci staví i Peťa: *„U mě je změna pohlaví prostě celková změna pohlaví. Představ si, že si chceš nechat penis, ale chci být jako žena. Mně to prostě nepříjde v pořádku. Takže tohle hnutí společnosti, teď se o tom mluví i v parlamentu, ale já se v tomhle nestavím na stranu transgenderový. Já si myslím, že když už, tak už. Když změna pohlaví, tak prostě komplet. Já to nedávno řekla i v nějakém rozhovoru a hodně lidí z LGBT komunity mě moc nemusí, ale je to prostě můj názor. Když chci být žena, tak musím přijít o ten penis, tak to je.“* Já osobně se připojuji k Pavlovi a Petě a se sterilizací u trans osob souhlasím. Nevidím na tom nic nehumánního. Pokud se někdo rozhodne pro změnu pohlaví, tak opravdu se vším všudy. Skutečně si neumím představit muže, který by byl těhotný.

Zákon se dále věnuje terapeutické kastraci a testikulární pulpektomii²⁰:

„§ 17 (1) Terapeutickou kastrací nebo testikulární pulpektomií (dále jen „kastrace“) se rozumí zdravotní výkony odstraňující hormonálně aktivní část pohlavních žláz u muže s cílem potlačit jeho sexualitu.“

²⁰ Chirurgické odstranění pohlavních žláz - při tomto postupu se neodstraní celá varlata, ale jen jejich hormonálně aktivní dřev s ponecháním vazivových pouzder varlat v šourku

„(2) Kastraci lze provést pacientovi, který dovršil věk 21 let, u kterého odborné lékařské vyšetření prokázalo specifickou parafilní poruchu²¹.“

(4) Kastrace se pacientovi uskuteční na základě písemné žádosti pacienta a kladného rozhodnutí komise.

§ 18 (1) Mezi členy odborné komise patří zdravotnický pracovník, lékař se specializovanou způsobilostí v oboru sexuologie, lékař se specializovanou způsobilostí v oboru psychiatrie, klinický psycholog, lékař se specializovanou způsobilostí v oboru urologie a právník v oblasti zdravotnického práva.

(3) Žádost pacienta bude předána poskytovatelem ministerstvu. K žádosti bude připojen souhlas s kastrací zpracovaný od ošetřující sexuologa, diagnóza a popis dosavadní léčby.

(4) Pacient je vždy přizván k jednání odborné komise, které se koná nejpozději do tří měsíců ode dne podání žádosti pacienta. Odborná komise sdělí informace o zdravotním výkonu, jeho trvalých následcích a možných rizicích. Následně ověří, jestli pacient předané informace pochopil a zda podal žádost zcela dobrovolně.

„(5) Záznam o podání informace podepíše členové odborné komise a pacient.“

(6) Odborná komise po projednání žádosti vypracuje odborné stanovisko, ve kterém budou zhodnoceny podmínky, které bylo potřeba splnit k provedení kastrace, dále bude uvedena doba platnosti stanoviska. Ke kladnému stanovisku je nezbytný souhlas všech členů odborné komise. Pokud tomu tak nebude, budou ve zprávě popsány důvody, které k tomu vedly.

„(7) K jednání odborné komise je vždy přizván ošetřující lékař pacienta, který provedení zdravotního výkonu doporučil, avšak během rozhovoru členů komise s pacientem nesmí být ošetřující lékař přítomen.“

(10) Poskytovatel podává soudu návrh na udělení souhlasu s vykonáním kastrace. K návrhu je přiložena písemná žádost pacienta a rozhodnutí odborné komise.

§ 19 Kastraci je možné začít v případě, že byl udělen písemný souhlas od pacienta.

A jako poslední věc, kterou zákon uvádí a týká se transsexuality, je *„změna pohlaví transsexuálních pacientů“*:

„§ 21 (1) Změnou pohlaví transsexuálních pacientů se pro účely tohoto zákona rozumí provedení zdravotních výkonů, jejichž účelem je provedení změny pohlaví chirurgickým zákrokem při současném znemožnění reprodukční funkce. Transsexuálním pacientem se rozumí

²¹ Odlišnosti sexuality, které jsou považovány za poruchu osobnosti

osoba, u níž je trvalý nesoulad mezi psychickým a tělesným pohlavím (dále jen „porucha sexuální identifikace“).“

(2) Chirurgické výkony, které vedou ke změně pohlaví je možné vykonat pacientovi,

- a) u kterého byla stanovena porucha sexuální identifikace a dokázána schopnost vést žádný život jako osoba opačného pohlaví a
- b) který neuzavřel manželství, nevstoupil do registrovaného vztahu či do obdobného svazku stejného pohlaví v cizině, popřípadě dokáže, že to již zaniklo.

(3) Chirurgické výkony, které vedou ke změně pohlaví, se mohou provést pacientovi, který je plnoletý, a to na základě

- a) písemné žádosti pacienta a
- b) kladného rozhodnutí odborné komise.

§ 22 (1) Odborná komise se skládá ze zdravotnického pracovníka, sexuologa, psychiatra, klinického psychologa, endokrinologa a diabetologa, lékaře v oboru urologie nebo gynekologie a porodnictví a právníka v oblasti zdravotnického práva.

„(2) Člen odborné komise nesmí být v pracovněprávním nebo obdobném vztahu k poskytovateli, nesmí být členem kontrolního orgánu poskytovatele nebo statutárním orgánem, členem statutárního orgánu nebo společníkem poskytovatele.“

(3) Žádost pacienta předá poskytovatel ministerstvu. K žádosti je přidáno souhlasné stanovisko s provedením změny pohlaví od sexuologa.

(4) Pacient je přizván k jednání odborné komise, které se koná nejpozději do 3 měsíců od podání žádosti. Při jednání jsou předány informace o povaze zdravotního výkonu, jeho trvalých následcích a možných komplikací. Následuje ověření, zda pacient plně rozumí sděleným informacím a zda k žádosti dospěl dobrovolně.

(6) Po projednání žádosti odborná komise vypracuje stanovisko, ve kterém posoudí, zda jsou splněny všechny podmínky k provedení změny pohlaví. Současně uvede dobu platnosti stanoviska. Ke kladnému stanovisku je zapotřebí souhlas všech členů odborné komise. Pokud projeví někdo nesouhlas, budou uvedeny důvody, které k tomu vedly.

„(7) Ošetřující lékař pacienta, který provedení zdravotního výkonu doporučil, je vždy k jednání odborné komise přizván, avšak během rozhovoru členů komise s pacientem nesmí být ošetřující lékař přítomen.“

„(10) Návrh na udělení souhlasu s provedením změny pohlaví podává soudu poskytovatel“ (Zákon č. 373/2011 Sb.).

Důležitou složkou je také ekonomická stránka. V České republice je léčba hrazena zdravotní pojišťovnou. Ovšem transsexuální pacienti si sami částečně platí některé hormonální

léky a plně si hradí kosmetické výkony, tedy epilace, plastiku prsou a podobně (Raichlová a Procházka, 2002, s. 110).

ZÁVĚR

Diplomová práce byla zaměřena na transsexualitu. Snažila jsem se přiblížit, co transsexualita znamená. Věnovala jsem se vysvětlení pojmů, které s tématem úzce souvisí. Dále jsem se zabývala samotnou transsexualitou, její historií, etiologií a etapami. V práci je popsána resocializace a diskriminace, která se bohužel vůči transsexuálům objevuje. Závěr práce je věnován zákonům, které se transsexualitou nějakým způsobem zabývají. Teorie je po celou dobu doplňována o skutečné příběhy transsexuálních osob.

Cílem práce bylo zjistit, co vše obnáší tranzice a jak probíhá resocializace transsexuálních osob. Cíl práce byl naplněn a výpovědi informantů můžeme nalézt v kapitolách *Transsexualita* a *Resocializace*. Průběh tranzice je nejdříve popsán pomocí odborné literatury a poté jsou interpretovány výpovědi informantů. Každý z nich na otázku odpověděl po svém. Jejich odpovědi potvrzují teoretický průběh tranzice. Teorie byla doplněna o osobní poznatky a tím se do problematiky tranzice pronikne lépe. Někteří informanti také sdělili své potíže, které během tranzice zažili. Resocializace se týká všech transsexuálů. Jedná se o opětovné začlenění do společnosti v jiném těle. Začlenění nebylo pro žádného z informantů velkým problémem. Informanti se shodují v tom, že je velmi důležitá podpora od blízkých osob.

Díky psaní diplomové práce na toto téma jsem se setkala s opravdovými bojovníky, kterým patří můj obdiv. Přeji jim, ať se jim v životě daří. Věřím, že tato práce vyvolá v lidech větší povědomí o transsexualitě a zvýší pochopení, empatii a akceptaci vůči těmto lidem.

POUŽITÁ LITERATURA

Tištěné publikace:

- BEŇOVÁ, Kateřina. *Analýza situace lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny v ČR*. Praha: Úřad vlády ČR, 2007. ISBN 978-80-87041-33-8.
- BORNEMAN, Ernest. *Encyklopedie sexuality*. Praha: Victoria Publishing, 1994. ISBN 80-85605-17-1.
- BRZEK, Antonín. *Sexuologie pro právníky*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-383-0.
- FAFEJTA, Martin. *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*. Ve Věrovanech: Jan Piszkiwicz, 2004. ISBN 80-86768-06-6.
- FARLEY, John E. a Michael W. FLOTA. *Sociology*. Seventh edition. New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2018. ISBN 978-1-138-69469-9.
- FEINBERG, Leslie. *Pohlavní štvanci: [od Johanky z Arku až po současnost]*. Praha: G plus G, 2000. Zde a nyní. ISBN 80-86103-32-3.
- FIFKOVÁ, Hana. *Transsexualita: diagnostika a léčba*. Praha: Grada, 2002. ISBN 80-247-0333-5.
- FIFKOVÁ Hana a Petr WEISS. Etiologie transsexuality. In: FIFKOVÁ, Hana. *Transsexualita: diagnostika a léčba*. Praha: Grada, 2002. ISBN 80-247-0333-5.
- FIFKOVÁ, Hana. Poruchy pohlavní identity. In: WEISS, Petr. *Sexuologie*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2492-8.
- GAVORA, Peter. Fáze výzkumného procesu. In: ŠVEC, Štefan. *Metodologie věd o výchově: kvantitativně-scientické a kvalitativně-humanitní přístupy v edukačním výzkumu*. České rozš. vyd. Brno: Paido, 2009. ISBN 978-80-7315-192-8.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0219-6.
- KOVÁŘ, Pavel. *Příběh české rekordwoman: zákulisí největšího sportovního skandálu první republiky*. Jarošov nad Nežárkou: Pejdlova Rosička, 2017. ISBN 978-80-906569-2-5.
- OAKLEY, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-403-6.
- PROCHÁZKA, Ivo. *Coming out: průvodce obdobím nejistoty, kdy kluci a holky hledají sami sebe*. Brno: STUD, 2002. ISBN 80-238-8850-1.
- PROCHÁZKA, Ivo. Sexuální orientace. In: WEISS, Petr. *Sexuologie*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2492-8.
- PROCHÁZKA, Ivo a Petr WEISS. Pohlavní identita. In: FIFKOVÁ, Hana. *Transsexualita: diagnostika a léčba*. Praha: Grada, 2002. ISBN 80-247-0333-5.

PROCHÁZKA, Ivo. Diferenciální diagnostika. In: FIFKOVÁ, Hana. *Transsexualita: diagnostika a léčba*. Praha: Grada, 2002. ISBN 80-247-0333-5.

REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-3006-6.

REICHLOVÁ Vlasta a Ivo PROCHÁZKA. Právní aspekty. In: FIFKOVÁ, Hana. *Transsexualita: diagnostika a léčba*. Praha: Grada, 2002. ISBN 80-247-0333-5.

SKOBLÍK, Jiří. *Transsexualismus: morálně – a duchovně-teologické aspekty*. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1052-3.

SMOLÍK, Petr. *Duševní a behaviorální poruchy: průvodce klasifikací: nástin nozologie : diagnostika*. Praha: Maxdorf-Jessenius, 1996. ISBN 80-85800-33-0.

SPENCEROVÁ, Tereza. *Jsem trans'ák!*. Praha: G plus G, 2003. ISBN 80-86103-64-1.

SPIPKOVÁ, Jana. Psychosexuální vývoj. In: WEISS, Petr. *Sexuologie*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2492-8.

WEISS, Petr. *Sexuální deviace: klasifikace, diagnostika, léčba*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-419-9.

WEISS, Petr. *Sexuologie*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2492-8.

Elektronické zdroje:

BIOGRAPHY.COM. *Lili Elbe Biography*. [online]. 2015. [cit. 2020-02-18]. Dostupné z: <https://www.biography.com/artist/lili-elbe>

EUROZPRÁVY.CZ. *Transsexualita? Počet případů v Česku roste, lékaři netuší proč*. [online]. 2019. [cit. 2020-01-03]. Dostupné z: <https://eurozpravy.cz/domaci/zivot/transsexualita-pocet-pripadu-v-cesku-roste-lekari-netusi-proc.e2e5f06c/>

FAKULTNÍ NEMOCNICE BRNO. *Sexuologické oddělení*. [online]. [cit. 2020-03-11]. Dostupné z: <https://www.fnbrno.cz/sexuologicke-oddeleni/k1487>

LIDOVKY.CZ. *Před transsexuály hluboce smekám. Cesta za pravým já se podobá peklu, říká plastický chirurg*. [online]. 2017. [cit. 2020-03-08]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/relax/zdravi/pred-transsexualy-hluboce-smekam-cesta-za-pravym-ja-se-podoba-peklu-rika-plasticky-chirurg.A171113_110913_ln-zdravi_ape?

LORENC, David. Christine Jorgensenová: muž, co napravil omyl přírody a stal se ženou. *X man*. *Idnes.cz* [online]. 2012. [cit. 2019-12-20]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/xman/profilu/christine-jorgensenova.A121201_161737_xman-styl_fro

OK2BME. *What does LGBTQ+ mean?* [online]. [cit. 2020-01-06]. Dostupné z: <https://ok2bme.ca/resources/kids-teens/what-does-lgbtq-mean/>

PRAGUE PRIDE. *Prague Pride Festival*. [online]. [cit. 2020-01-06]. Dostupné z: <https://www.praguepride.cz/cs/festival>

ŠABATOVÁ, Anna. *Být LGBT+ v Česku – Zkušenosti LGBT+ lidí s předsudky, diskriminací, obtěžováním a násilím z nenávisti*. [online]. 2019. [cit. 2020-03-08]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/Vyzkum/Vyzkum-LGBT.pdf

TGEU. [online]. 2019. [cit. 2020-02-26]. Dostupné z: <https://tgeu.org/>

TRANSLIDÉ. *Transforum - základní informace*. [online]. 2004. [cit. 2019-12-20]. Dostupné z: <http://www.translide.cz/transforum>

TRANSLIDÉ. *Prošla testy, do armády ale nemůže*. [online]. 2020. [cit. 2020-03-08]. Dostupné z: <http://www.translide.cz/prosla-testy-do-armady-ale-nemuze>

TRANS*PARENT. *Trans*parent*. [online]. [cit. 2019-12-20]. Dostupné z: <https://www.transparentprague.cz/>

VAŠKŮ, Kateřina. *Ženy v mužských šatech: Aby se prosadily, musely se stát muži. 100+1 zahraniční zajímavost* [online]. 2015. [cit. 2019-12-20]. Dostupné z: <https://www.stoplusjednicka.cz/v-muzskych-satech-zeny-ktere-se-prosadily-v-prevleku-za-muze>.

Legislativa:

Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon)

Zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů

Zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů (zákon o evidenci obyvatel)

Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu

Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách)

Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách

Vyhláška č. 256/1999 Sb., Ministerstva obrany o posuzování zdravotní způsobilosti k vojenské činné službě

Vyhláška č. 357/2016 Sb., o zdravotní způsobilosti k výkonu vojenské činné služby

Vyhláška č. 3/2015 Sb., o některých dokladech o vzdělání

Usnesení č. 2/1993 Sb, předsednictva České národní rady o vyhlášení LISTINY

ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součástí ústavního pořádku České republiky